

AVRUPA İMAR VE KALKINMA BANKASI BELGESİ

KIBRIS STRATEJİSİ

6 May 2015

Belgenin orijinal metninin çevirileri, EBRD tarafından sadece okuyucuya kolaylık sağlaması amacıyla sağlanmaktadır. EBRD çevirinin aslına uygunlugunu sağlamak için makul özeni göstermiş olmakla birlikte, EBRD çevirinin doğrulugunu garanti ya da teyit etmemektedir. Bu ve benzer çevirilere güvenmek okuyucunun kendi sorumlulugu altındadır. Sebebi ne olursa olsun, çeviri içeriğindeki herhangi bir yanlışlık, hata, atlama, eksiklik, kusur ve/veya değişiklikten ya da bunlardan kaynaklanan herhangi bir zarardan, EBRD, EBRD çalışanları ya da temsilcileri hiçbir şekilde okuyucuya ya da herhangi bir kişiye karşı sorumlu tutulamaz. İngilizce metin ile çeviri metin arasında herhangi bir uyumsuzluk ya da çelişki olması durumunda, İngilizce metin geçerli olacaktır.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	3
1 BANKA FAALİYETLERİNE GENEL BAKIŞ.....	6
1.1 BANKANIN MEVCUT PORTFOLYOSU	6
1.2 DAHA ÖNCEKİ STRATEJİK YÖNLENDİRMELERİN UYGULAMASI	6
2 OPERASYONEL ORTAM.....	6
2.1 SİYASİ BAĞLAM	6
2.2 MAKROEKONOMİK BAĞLAM	7
2.3 YAPISAL REFORM BAĞLAMİ	8
2.4 FİNANSMANA ERİŞİM	9
2.5 İŞ ORTAMI VE YASAL BAĞLAM	12
2.6 SOSYAL BAĞLAM	13
2.7 ENERJİ VERİMLİLİĞİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMİ.....	13
3 STRATEJİK YÖNELİMLER	15
3.1 STRATEJİK YÖNLER	15
3.2 ÖNEMLİ ZORLUKLAR VE BANKA FAALİYETLERİ.....	15
3.3 ÜLKE STRATEJİSİNİN UYGULANMASIYLA İLGİLİ POTANSİYEL RİSKLER	29
3.4 BANKANIN ÖNERDİĞİ FAALİYETLERİN ÇEVRESEL VE SOSYAL ETKİLERİ.....	29
3.5 EBRD’NİN EAP KAPSAMINDAKİ VE ÇOK TARAFLI KALKINMA BANKALARIYLA (MDB) İŞBİRLİĞİ VE ONLARIN ÇALIŞMALARINI BÜTÜNLEYİCİ NİTELİKTEKİ ÇABALARI	30
EK 1 – SİYASİ DEĞERLENDİRME	32
EK 2 –SEÇİLMİŞ EKONOMİK GÖSTERGELER	37
EK 3 – GEÇİŞLE İLGİLİ ZORLUKLARIN DEĞERLENDİRMESİ	38
EK 4 – YASAL GEÇİŞ	42

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kıbrıs Bankanın Kuruluş Anlaşmasının 1. Maddesinde belirtilen koşullara uygun olarak çok partili demokrasi, çoğulculuk ve pazar ekonomisi prensiplerine bağlıdır ve bu prensipleri uygulamaktadır.

Kıbrıs 2012’de kriz nedeniyle derin bir darbe almış ve bu kriz, özellikle bankacılık sektöründe olmak üzere, piyasalarda ve piyasa kuruluşlarının yapısında önemli bozukluklar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ekonomi geçtiğimiz iki yılda kriz ve ardından alınması gereken tasarruf tedbirleri nedeniyle keskin bir küçülme yaşamıştır, ancak 2014’te olumlu sinyaller gelmeye başlamıştır. Uluslararası topluluk, Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve IMF’nin yönettiği 10 milyar € değerindeki ekonomik ayarlama programı (‘EAP’) aracılığıyla Kıbrıs’ı desteklemektedir. Hükümette temsil edilen siyasi partilerden oluşan koalisyon Mart 2014’te meclisteki resmi çoğunluğunu kaybetmiş olsa da, bütünlüklü reform programının, özellikle de EAP kapsamında anlaşılan önlemlerin uygulanmasına devam edilmesi için 2013 yılında beş yıllık bir dönem için seçilmiş Başkan’ın yönettiği hükümetin yeterli desteği bulunmaktadır.

Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk toplum liderlerinin 11 Şubat 2014’te kapsamlı siyasi çözüme yönelik kapsamlı müzakerelerin yeniden başlaması için bir Ortak Açıklama metni üzerinde anlaşmasıyla canlanan adanın yeniden birleştirilmesi çabaları devam etmektedir. Ancak şimdiye kadar iki tarafın pozisyonları arasındaki farklar konusunda herhangi bir yakınlaşma kaydedilmemiştir ve adanın *de facto* bölünmüşlüğü devam etmektedir.

Kıbrıs Mayıs 2004’ten beri AB üyesi olsa da önemli yapısal sorunlar gerek katılım öncesi dönemde gerekse katılımın hemen sonrasındaki yıllarda yeterince ele alınmamıştır. 2004-08 döneminde kaydedilen güçlü ekonomik büyüme, yetersiz yönetim standartları ve bankacılık sektörü denetimi ile beraber sürdürülebilir olmayan kredi genişlemesine dayanmaktaydı. Taşınmazların kaydı, icra ve iflas uygulamalarındaki zorluklar gibi, iş yapma ortamıyla ilgili sorunlar toparlanmayı geciktirirken, kamu hizmet birimlerinin ve altyapılarının özelleştirilmesi ve modernleştirilmesi süreçleri diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır.

Ancak, EAP uygulanmaya başladıktan sonra yapısal reformların uygulanmasıyla ilgili önemli mesafe kaydedilmiştir. Başlıca bankalar yeniden yapılandırma programlarında ve epey ihtiyaç duyulan yeni sermayeyi yakalamak konusunda ilerleme kaydetmiştir. Sosyal alanda hükümet sosyal koruma kriterleriyle harcamayı daha sürdürülebilir düzeylere indirme ihtiyacını dengeleyecek önemli bir dizi reform uyguluyor. Telekom şirketi ve zaman içinde enerji sektörü dahil olmak üzere bir dizi önemli kamu iktisadi teşebbüsünün özelleştirilmesi, ve limanlar sektöründe imtiyazların sağlanması için planlar yapılıyor.

Kıbrıs’ta halen geçerliliğini koruyan yapısal zorluklar şunları içermektedir:

- *Kıbrıs’taki bankacılık sektörünün sağlamlığının yeniden tesis edilmesi ve mevduat sahiplerinin ve piyasanın güveninin yeniden kazanılması.* Bunun için finans kuruluşlarının derinlikli olarak yeniden yapılandırılması, denetimin sağlamaştırılması ve bankacılık sistemine yeni sermayenin çekilmesi gerekecektir.
- *Özelleştirme programının tamamlanması.* Önümüzdeki yıl telekom şirketinin özelleştirilmesi ve liman imtiyazları konusunda gözle görülür ilerleme kaydedilmesi ve enerji sektörünün özelleştirilmesiyle ilgili hazırlık yapılması önemlidir.
- *İş ortamının iyileştirilmesi.* İcrayla ilgili sorunlar iş gelişimini yavaşlatıyor, ve tasfiye ve icrayla ilgili önceki yasalar da mevcut sorunlar karşısında tamamen yetersiz

kalıyordu. Bu alanlarda derhal yeni yasaların geçmesine ve uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bankanın Kıbrıs'taki genel stratejik odağı kurumların ve pazarın iyileştirilmesini ve derinlikli ekonomik yeniden yapılandırma ile geçişi desteklemektir. Böylelikle bu, ülkenin EAP amaçlarına uygun olarak şiddetli ekonomik ve mali krizden çıkmasına yardımcı olacaktır. Kıbrıs Hükümetinin Bankanın müdahil oluşunun geçici olması ve 2020 sonrasında Kıbrıs'ta yeni operasyonlara dahil olmaması talebi doğrultusunda önerilen strateji finans sektörünün yeniden yapılandırılması, özelleştirme ve kurumsal yeniden yapılandırmayı desteklemek amacıyla erken zamanda gerçekleştirilecek önemli operasyonlar öngörmektedir.

Banka tüm adada faaliyet göstererek özel sektörün yeniden yapılandırılması ve pazarların genişletilmesi alanlarında gerek finans gerekse işletme danışmanlığı sağlayacak. Herhangi bir fırsat doğması halinde, Banka iki toplumlu projeleri de destekleyecek.

Bankanın operasyonları aşağıdaki üç ana temaya odaklanacak:

- Tema 1: Dayanıklılığın artırılması, güvenin yeniden kazanılması ve kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi amacıyla finans sektöründe yeniden yapılandırma desteği;
- Tema 2: Bankanın Hükümet'in özelleştirme programının uygulanmasının desteklemesi ve aynı zamanda rekabetin artırılması ve operasyonel verimlilik standartlarının yükseltilmesi amacıyla özel imtiyazlar ve kamu özel ortaklıklarının daha geniş olarak kullanılmasını sağlayacak tüm faaliyetler dahil, özelleştirme desteği;
- Tema 3: KOBİ'lere finansman ve danışmanlık, elektrik erişiminin iyileştirilmesi ve kaynak verimliliğinin artırılması dahil, tüm ada genelinde rekabet edebilirliğin ve yerel ekonomideki çeşitliliğin artırılması için kurumsal yeniden yapılandırma ve finansman yardımını da içerecek kurumsal yeniden yapılandırma desteği. Krizin ardından Kıbrıs finans kuruluşlarında neredeyse hiç risk alma kapasitesi olmadığından, Bankanın seçilmiş ve odaklı kurumsal yeniden yapılandırma çabaları finans sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla yakından ilişkili olacak.

Banka EAP bağlamında ve programı tamamlayıcı olacak şekilde çalışacaktır. Dolayısıyla potansiyel politika danışmanlığı ve kapasite geliştirme yardımı sınırlı olacak, ve özel sektör borçlarının yeniden yapılandırılması, batık kredi yönetimi, özelleştirme ve özel imtiyazlara ilişkin konular, enerji ve su kaynaklarının daha sürdürülebilir ve etkin kullanımı, KOBİ'ler için finansmana erişim ve danışmanlık dahil finans sektörünün yeniden yapılandırılmasının dar alanlarına odaklanacak, ve AB Kıbrıs Destek Grubu ('SGCY') aracılığıyla EAP'ye dahil olan uluslararası tarafların temsilcileri ve AB'nin Kıbrıs'ta bulunan uzmanlarıyla beraber EBRD işbirliğiyle koordine edilecek. Bankanın Kıbrıs ticari bankalarıyla yürüteceği KOBİ operasyonlarının AYB Grup çalışmalarıyla birbirini tamamlayacak nitelikte olması için çalışılacak.

Bankanın Kıbrıs'ın kuzeyindeki faaliyetleri, çalışmaların birbirini tamamlayıcı nitelikte olmasını sağlamak ve tekrarlanmalardan kaçınmak amacıyla AB ve diğer donörlerle bilgi paylaşımıyla koordine edilecek, ve ilgili faaliyetler arasında KOBİ'lere finansman ve danışmanlık için teknik yardım donör eş-finansmanının ve potansiyel olarak iki toplumlu projelerin eş-finansmanının yer alması bekleniyor.

Başkanlar Kurulunun Bankanın 2020 sonrasında Kıbrıs'ta yeni operasyonlara müdahil olmaması kararına uygun olarak, Kıbrıs Stratejisinin 2020'ye kadar olan dönemin tamamını kapsamasını öneriyorum.

1 BANKA FAALİYETLERİNE GENEL BAKIŞ

1.1 Bankanın mevcut portfolyosu

Özel Sektör oranı: 100%, 31 Mart 2015 itibarıyla

Sektör	Portfolyo				
Milyon EURO olarak miktar	Proje sayısı	Portfolyo	Portfolyo %'si	İşletme Aktifleri	İşletme Aktifleri %'si
Finansal Kuruluşlar	1	108	100%	108	100%
Mevduat Kredisi (bankalar)	1	108	100%	108	100%
TOPLAM	1	108	100%	108	100%

Kaynak: EBRD İş Performansı Rehberi

1.2 Daha önceki stratejik yönlendirmelerin uygulaması

Mayıs 2014'te Kıbrıs'ın bir operasyon ülkesi olarak belirlenmesinden itibaren Banka 2014 yılı başlarında hazırlanan Ülke Değerlendirmesi temelinde Kıbrıs'ta faaliyet göstermektedir. 2015 Mart sonu itibarıyla Banka bir yatırım yapmıştır. Ülkenin en büyük finans kuruluşu olan Bank of Cyprus'un 1 milyar € değerindeki sermaye artırımının bir parçası olarak EBRD Eylül 2014'te yeni çıkarılan olağan oy imtiyazlı hisse senetlerine 107.5 milyon € değerinde bir öz sermaye yatırımı yapmış ve EBRD böylelikle Bank of Cyprus'ta yüzde 5.021 hisse sahibi olmuştur. EBRD bu yatırımla Bank of Cyprus operasyonlarının istikrara kavuşmasını ve devam eden yeniden yapılandırma planının uygulanmasını desteklemektedir. Ülkedeki en büyük banka olarak Bank of Cyprus'un performansı ülkedeki ekonomik faaliyetlerle oldukça bağlantılıdır. Bankanın istikrara kavuşması ve başarılı olarak yeniden yapılandırılması ülke ekonomisinin tamamen toparlanması ve finans sektörünün geriye kalanı açısından kritik öneme sahiptir. Aktif bir hissedar olarak EBRD kurumsal yönetiminde iyileştirmeler sağlanması için çalışacaktır. Başarıyla gerçekleştirilen bu sermaye artırımını piyasalara olumlu bir sinyal vermiş, yatırımcılara EAP kapsamındaki diğer reformların yanı sıra, Kıbrıs'taki finans sektörü yeniden yapılandırmasının daha da ilerleme kaydedeceğine dair güven vermiştir.

2 OPERASYONEL ORTAM

2.1 Siyasi bağlam

En büyük merkez sağ parti olan Demokratik Seferberlik Partisi'nin (DİSİ) desteklediği ve şu anda görevde olan reform yanlısı Başkan, Nicos Anastasiades beş yıllık bir görev süresiyle 2013 yılında seçilmişti. Mayıs 2014'teki Avrupa Parlamentosu seçimlerinin sonucu da siyasi güçler dengesine uygun olarak mevcut durumu tekrar teyit etmiştir. Kıbrıs'tan hiçbir memorandum karşıtı, ulusalcı-halkçı ya da aşırı sağ siyasi parti Avrupa Parlamentosu'nda koltuk sahibi olmayı başaramamıştır. Anastasiades hükümetinde temsil edilen siyasi partiler koalisyonu, Mart 2014'te merkez sağ parti DİKO'nun hükümetten çekilmesiyle meclisteki resmi çoğunluğunu kaybetmiş olsa da, EAP kapsamında anlaşılan tedbirlerin uygulanmasına devam edilmesi için yeterli destek mevcuttur. Mevcut başkanlık sistemi, meclisteki siyasi güçler dengesindeki muhtemel değişiklikler sonucunda doğabilecek siyasi istikrarın bozulması risklerine karşı koyabilmektedir. Bir diğer dengeleme unsuru da hükümetin üst kademelerinde siyasi güdümlü değişiklikler karşısında dayanıklı olan nispeten istikrarlı ve ehil bir kamu hizmetinin varlığıdır.

Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk toplum liderlerinin 11 Şubat 2014'te kapsamlı siyasi çözüm için kapsamlı müzakerelerin yeniden başlaması için bir Ortak Açıklama metni üzerinde anlaşmasıyla canlanan adanın yeniden birleştirilmesi çabaları devam etmektedir. Ulaşılabilecek olan çözüm Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ve Üst Düzey Anlaşmalarda belirtildiği gibi siyasi eşitliğe dayalı iki toplumlu, iki bölgeli bir federasyon temelinde olmalıdır. Ancak şimdiye kadar iki tarafın geniş bir dizi konu hakkındaki pozisyonları arasındaki farklar konusunda herhangi bir yakınlaşma kaydedilmemiştir. Adanın *de facto* bölünmüşlüğü devam etmektedir. Her iki tarafın da üst düzey siyasi hassasiyetleriyle birlikte silahlı çatışma döneminden beri devam eden mülkiyet/tapu haklarıyla ilgili ihtilaf da geçerliliğini korumaktadır.

2.2 Makroekonomik bağlam¹

Kıbrıs ekonomisi geçtiğimiz iki yılda keskin bir küçülme yaşamış, ancak 2014'te olumlu sinyaller gelmeye başlamıştır. Şiddetli resesyon büyük oranda bankacılık sektöründeki derin krizin ve gerekli olan tasarruf tedbirlerinin alınmasının bir sonucudur. Uluslararası topluluk 10 milyar Euro'luk ekonomik ayarlama programıyla Kıbrıs'ı desteklemektedir: Bu rakamın 9 milyar €'su Avrupa İstikrar Mekanizmasından ve 1 milyar €'su ise Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından sağlanıyor. Program Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve IMF tarafından yönetilmektedir. 10 milyar € değerindeki programın 1 milyar €'su beklenmeyen mali ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak ve 1 milyar € ise bankacılık sektörünün beklenmeyen yeniden sermayelendirme ihtiyaçlarının karşılanması için rezerv olarak ayrılmıştır. Şimdiye kadar bu rezervlerin ikisi de kullanılmamıştır.

Reel GSYİH 2012'de yüzde 2.4 ve 2013'te yüzde 5.4 düşüş kaydetmiştir. 2014'ün ilk dokuz ayına ait çeyrek dönem büyüme oranları (mevsimsel olarak ayarlanmış) eksi olsa dahi, daha önceki çeyrek dönemlere göre gelişme göstermiş ve 2014'ün üçüncü çeyreğinde GSYİH'da önceki yıla göre yüzde 2 değişim, krizin başlangıcından beri elde edilen en iyi sonuç olmuştur. İthalatta yaşanan keskin düşüşle (2013'te yüzde 14) birlikte turizm ve ticari hizmet sektörünün dayanıklı performansı cari açığın 2013'te GSYİH'nın yüzde 2'nin altına inecek şekilde düşmesine katkıda bulunmuştur.

EAP kapsamında öngörülen mali hedeflere kayda değer marjlar dahilinde ulaşılmıştır. Genel hükümet açığı² 2012'de GSYİH'nın yüzde 6.4'ünden 2013'te GSYİH'nın yüzde 4.9'una düşmüştür. Diğer önlemlerin yanı sıra, kısıtlayıcı istihdam politikaları, kamuda maaş ve emeklilik maaşlarında kesintiler (yüzde 3 oranındaki sabit kesintiye ek olarak artan oranlarda kesinti), tahsisatların kaldırılması ve kapsamlı bir emeklilik maaş reformu dahil personel giderleriyle ilgili alınan önlemler harcamaların kontrol altında tutulmasına yardımcı olurken, kurumlar vergisi (yüzde 10'dan 12.5'e) ve katma değer vergisi (standart oran yüzde 17'den 19'a, ve indirimli oran yüzde 8'den 9'a) oranlarındaki artışlar ve aynı zamanda daha yüksek istihsal vergileri ve faiz gelirlerindeki stopaj vergisinin iki katına çıkarılmasıyla gelirler artırılmıştır. Mali Sorumluluklar ve Bütçe Sistemleri Yasası'nın geçmesi ve bağımsız bir mali konseyin oluşturulmasıyla kamu maliyesi yönetimi güçlendirilmiştir. Tüm bunlara rağmen genel hükümet borcu 2013'te GSYİH'nın yüzde 100'ünü aşmış (2008'de yüzde 50'den düşüktü) ve Maliye Bakanlığı'nın tahminlerine göre 2015'te yaklaşık yüzde 103'ü bulması beklenmektedir.

¹ Kıbrıs 1 Ocak 2008'de Euro bölgesine katılmıştır.

² IMF hesaplamalarına dayanmaktadır (bakınız IMF Raporu No. 14/313, Ekim 2014). Eurostat'a göre AKF kapsamındaki net borçlanma 2012'de GSYİH'nın yüzde 6.4'ünden 2013'te yüzde 5.4'e düşmüştür (bakınız Seçilmiş Ekonomik Göstergeler tablosu).

Ekonominin kısa vadedeki genel durumu oldukça zorlu görünmeye devam etmektedir. Ekonomideki dayanıklılığa rağmen GSYİH'nın yılın bütününde yüzde 2'den fazla düşüş kaydettiği tahmin edilmektedir ve 2014 yılı da resesyonun yaşandığı bir yıl olmuştur. Finans sektöründe önemli reformlar gerçekleştiriliyor olsa da, finans sektörü ekonomik toparlamayı yavaşlatmaktadır. Özel sektörde yıldan yıla kredi büyümesi Mart 2013'ten beri negatif olurken, batık krediler toplam kredilerin neredeyse yarısına denk gelmektedir. Uzun vadeli mali sürdürülebilirliğin sağlanması için daha ileri mali ayarlamalara ihtiyaç duyulabilir. Temel senaryoya göre ekonomi 2015'te mütevazı bir büyüme ile yeniden büyümeye başlayabilir, geçtiğimiz yıl ihracatta, özellikle turizm ve ticari hizmetlerde elde edilen pozitif sonuçlardan yararlanılarak 2016 ve sonrasında daha belirgin bir toparlanma kaydedilebilir.

Gelecek görünümle ilgili ciddi riskler söz konusudur. İhracatta henüz sağlam bir toparlanma görülmemiş ve turizm sektörü ile DDY bölgesel istikrarsızlıktan ve Euro bölgesindeki bir diğer gerileme döneminden olumsuz etkilenebilir. Gerekli olan iç yeniden yapılandırma ve reform ajandasının uygulanmasıyla ilgili de riskler söz konusudur. Finans sektöründe, özel sektörün borçlarının düzenli bir şekilde kapatılmasının sağlanması ve hali hazırda istisnai düzeyde yüksek olan batık kredi düzeyinin azaltılması konuları geçerliliğini hala koruyan önemli zorluklardır.

Kıbrıs'ın kuzeyindeki ekonomi adanın geriye kalanından önemli oranda daha az gelişmiştir. Yakın geçmişte yapılan bir çalışmaya göre³, Kıbrıs'ın kuzeyinde kişi başına düşen GSYİH 2012'de güneydeki rakamın yüzde 58'ine ya da alım gücü standartları güneydeki rakamın yüzde 70'ine denk gelmekteydi. O dönemin ardından ekonominin 2013 ve 2014'te yüzde 2.5 ile 3 arasında büyüme kaydettiği görülmektedir. Enflasyon bölgesel standartlara oranla nispeten yüksek olmuş ve 2014'te yıldan yıla yüzde 10 civarında seyretmiştir. Temel sektörler (yüksek) öğrenim, turizm, inşaat, emlak ve tarımdır, ancak büyük oranda Türkiye'den alınan sübvansiyonlara dayanan büyük de bir kamu sektörü vardır.

Kıbrıs'ın kuzeyindeki ekonomiyle ilgili farklı incelemeler bir dizi zayıflık ve riske ve aynı zamanda yeni bir büyüme modeli ihtiyacına işaret etmektedir. Ekonomide, bir ölçüde Türkiye'den gelen sübvansiyonlara dayanan büyük ve verimsiz bir kamu sektörü bulunmaktadır. Tarım sektörü hava koşulları karşısında zarar görebilir durumdadır ve özel sektör gelişimi ve ihracat ise zayıf iş ortamı ve küresel ekonomiyle sınırlı entegrasyon nedeniyle zarar görmektedir.

2.3 Yapısal reform bağlamı

Kıbrıs Mayıs 2004'ten beri AB üyesi olmasına rağmen temel yapısal sorunlar gerek katılım öncesi dönemde gerekse katılımın hemen sonrasındaki yıllarda yeterince ele alınmamıştır. 2004-08 döneminde kaydedilen güçlü ekonomik büyüme, yetersiz yönetim standartları ve bankacılık sektörü denetimi ile beraber sürdürülebilir olmayan kredi genişlemesine dayanıyordu. Taşınmazların kaydı, icra ve iflas uygulamalarındaki zorluklar gibi iş yapma ortamıyla ilgili sorunlar toparlanmayı geciktirirken, kamu hizmeti birimlerinin ve altyapılarının özelleştirilmesi ve modernleştirilmesi süreçleri diğer ülkelerin gerisinde kalmıştır.

Kuzeyde ise yapısal reformlar yıllarca geriden gelmektedir. Toplam bütçe harcamaları GSYİH'nın yüzde 50'sine yakındır ve bunun büyük kısmı Türkiye'den alınan yardımla

³ F.Mullen, A.Apostolides ve M.Besim (2014), *The Cyprus Peace Dividend: A Productivity and Sectoral Approach*, Prio Cyprus Centre Report 1/2014.

finanse edilmekte, kamu sektöründeki istihdam düzeyi yüksek seyretmekte ve kamu hizmetlerinin kalitesi genellikle kötü durumdadır.

Ancak, EAP uygulanmaya başladıktan sonra yapısal reformların uygulanmasıyla ilgili önemli mesafe kaydedilmiştir. Başlıca bankalar yeniden yapılandırma programlarında ve epey ihtiyaç duyulan yeni sermayeyi yakalamak konusunda ilerleme kaydetmiştir. Sosyal alanda hükümet sosyal koruma kriterleriyle harcamayı daha sürdürülebilir düzeylere indirme ihtiyacını dengeleyecek önemli bir dizi reform uyguluyor. Telekom şirketi ve zaman içinde enerji sektörü dahil olmak üzere bir dizi önemli kamu iktisadi teşebbüsünün özelleştirilmesi, ve limanlar sektöründe imtiyazların sağlanması için planlar yapılıyor.

Kıbrıs'ta halen geçerliliğini koruyan yapısal zorluklar şunları içermektedir:

- *Kıbrıs'taki bankacılık sektörünün sağlamlığının yeniden tesis edilmesi ve mevduat sahiplerinin ve piyasanın güveninin yeniden kazanılması.* Bunun için finans kuruluşlarının derinlikli olarak yeniden yapılandırılması, denetimin sağlamlaştırılması ve bankacılık sistemine yeni sermayenin çekilmesi gerekecektir.
- *Özelleştirme programının tamamlanması.* Önümüzdeki yıl telekom şirketinin özelleştirilmesi ve liman imtiyazları konusunda gözle görülür ilerleme kaydedilmesi ve enerji sektörünün özelleştirilmesiyle ilgili hazırlık yapılması önemlidir.
- *İş ortamının iyileştirilmesi.* İcrayla ilgili sorunlar iş gelişimini yavaşlatıyor, ve tasfiye ve icrayla ilgili önceki yasalar da mevcut sorunlar karşısında tamamen yetersiz kalıyordu. Bu alanlarda derhal yeni yasaların geçmesine ve uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.4 Finansmana erişim

Özel finansman kaynakları

Bankacılık sektörü köklü bir yeniden yapılandırma ve borçların kapatılması aşamasında olduğundan mevcut durumda çoğu müşteri için finansmana erişim zordur. Bankacılık sektörü çoğunlukla kredi vermemektedir ve batık kredilerin oranı yüzde 50'nin üzerindedir. Sonuç olarak, finans sektöründe önemli reformlar gerçekleştiriliyor olsa da, sektör ekonomik toparlamayı yavaşlatmaktadır. Özel sektörde yıldan yıla aylık kredi büyümesi Mart 2013'ten beri negatiftir.

2013 ortalarında iflas ettiği açıklanan, Kıbrıs'ın en büyük bankası Bank of Cyprus (BoC), sigortalanmamış mevduat sahiplerinin teminatlarıyla yeniden sermayelendirilmiştir. En büyük ikinci banka olan Laiki Bank ise “iyi” ve “kötü” diye iki kısma ayrılarak iyi kısmı BoC ile birleştirilmiştir. Bir diğer önemli banka olan Hellenic Bank Ekim 2013'te özel sermaye ile sermayelendirilirken, kooperatif kredi sektörü de 2014 yılının başında önemli bir konsolidasyondan geçmiş ve sermaye yapısı yeniden düzenlenmiştir. 2014 ortalarında BoC özel piyasalardan 1 milyar € yeni sermaye çektiğini duyurmuştur. Yeniden yapılandırmaya ek olarak bankacılık sektörünün yeniden sağlamlığına kavuşması için daha iyi denetim gerekmektedir. Makamlar bu amaçla, Tek Denetim Mekanizmasına dahil olmak için gerekli olan bankacılık sektöründeki denetim standartlarını iyileştirmektedir. Bunun yanı sıra, AMB'nin aktif kalitesi değerlendirmesi ve stres testi çalışmasının Kasım 2014'te yayınlanan sonuçları, sistem açısından önemli olan dört Kıbrıs bankasının (Bank of Cyprus, Hellenic Bank, Kooperatif Merkez Bankası ve RCB Bank), 2014'te açıklanan veya gerçekleşen yeniden sermayelendirmeler dahil, sermaye rezervlerinin sermaye ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde olduğunu göstermiştir. Olumsuz senaryo stres testlerinde sadece Hellenic

Bank'ın küçük bir açığı olmuş ama bu banka da hali hazırda söz konusu açıktan fazlasının kapatılması için sermaye artırımını planlarını devreye koymuştur.

Sermaye kontrolleri bir yol haritası yaklaşımına göre gevşetilmektedir. Makamların bahar 2013 döneminde, kriz karşısındaki ilk müdahalelerinin bir parçası olarak, sermayenin ülkenin finans kuruluşlarından muhtemel dışarıya çıkışını önlemek amacıyla bir dizi sermaye kontrolü devreye alınmıştı. Bunlar arasında katı nakit çekme sınırlandırmaları, nakit içermeyen ödemelerde ve transferlerde benzer sınırlandırmalar gibi önlemler bulunuyordu. 2014 yılının ortalarına gelindiğinde tüm yurt için kısıtlamalar kaldırılırken, yurt dışı kısıtlamalarda da önemli rahatlamalar sağlanmıştır. Hükümet bu anlamda daha fazla rahatlama sağlamak ve durumu dikkatle izleyerek zamanla geriye kalan dış sermaye kısıtlamalarını kaldırmak konusunda kararlıdır.

Kıbrıs uluslararası sermaye piyasalarına yeniden dahil olmuştur. Haziran 2014'te, Kıbrıs'ın bankacılık krizinden darbe almasının ve EAP'na girmesinin 15 ay sonrasında, ülke 750 milyon € değerinde beş yıllık tahviller çıkarmıştır. Yatırımcı ilgisi oldukça önemli düzeyde olmuş, sadece yüzde 4.85'lik kazanç oranıyla tahviller son derece büyük talep görmüştür. Kredi derecelendirme kuruluşu Standard & Poor Kıbrıs'ın kredi notunu B'ye çıkarmıştır.

Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'nin üyesi olmasına ve teorik olarak AB içindeki tüm piyasa olanaklarından yararlanmasına rağmen, Kıbrıs bankalarının ve nihai kredi kullandırıcılarının Avrupa piyasalarına erişimi, Kıbrıs'ın kredi notunun düşürülmesi ve bankacılık sektörünün durumundan dolayı ciddi anlamda kısıtlanmıştır.

Sermaye piyasaları kesitlere ayrılmış denetim çerçevesine tabidir ve piyasa katılımcıları arasında güven eksikliği bir sorun teşkil etmektedir. İyi işleyen bir para piyasası yoktur ve kendi aralarında kredi hatları olan birkaç banka vardır. Hükümet borcu ve tahvil piyasası küçüktür. AİM ve IMF tahvil piyasasının gelişimi için teknik yardım sağlamaktadır.

Bazı reformlar EAP kapsamında uygulanma aşamasındadır. Bunların yanı sıra AB uyumlu Alternatif Yatırım Fonları düzenlemelerinde de ilerleme kaydedilmiştir.

AB piyasalarının ve diğer uluslararası piyasaların kısa ve orta vadede Kıbrıs için kolayca erişilebilir olacaklarını varsaymak, özellikle de batık krediler konusu çözümlenmediği takdirde, gerçekçi değildir. EBRD ve Donörlerin çalışmaları öncelikli olarak, batık kredilerin çözümlenmesi sürecinin desteklenmesi ve daha net bir güvenli para piyasası işlemleri mevzuatının hazırlanması dahil, güvenin yeniden tesis edilmesine odaklanmalıdır.

Borsada listelenmiş 130 şirket bulunmakta, ancak borsadaki faaliyet düzeyi nispeten düşük kalmaktadır. Borsanın kendisi dahil az sayıdaki büyük kuruluşun özelleştirilmesi için detaylı bir ajanda bulunmasına rağmen, bu reel ekonominin finansmana erişiminin iyileştirilmesi açısından sadece geçici bir adımdır. EBRD, batık kredilerin çözümlenmesiyle birlikte daha büyük özelleştirmeleri de destekleyebileceğinden, Kıbrıs aynı zamanda KOBİ'ler ve Alternatif Yatırım araçlarını içeren ikinci kademe bir borsa oluşturma stratejisinden ve dış yatırımın desteklenmesi yoluyla dahil ekonominin üretken sektörlerine farklı türde finansman yardımıyla yararlanabilir.

AB ve çok taraflı kalkınma bankaları

Ekonomik Ayarlama Programı çerçevesinde kullanılan mali paket 10 milyar €'yu kapsamaktadır. *Avrupa İstikrar Mekanizması* (AİM) 9 milyar Euro'ya kadar çıkabilecek bir miktar sağlarken, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yaklaşık 1 milyar € katkıda bulunması

beklenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu paketin 2 milyar Euro'su beklenmedik gelişmeler için rezerv olarak ayrılmıştır. EAP'ye ek olarak, mali, ekonomik ve sosyal istikrarın yeniden tesis edilmesine yardımcı olmayı amaçlayan AB fonlarının ve teknik uzmanlık yardımının sağlanması ve ekonomik krizin sosyal sonuçlarının hafifletilmesi amacıyla Mart 2013'te *AB Kıbrıs Destek Grubu* (SGCY) kurulmuştur.

Avrupa Komisyonu Haziran 2014'te Kıbrıs ile krizle mücadelede Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonlarının optimum kullanımı stratejisini belirleyen ve ülke ve halkının yararına olacak şekilde büyümeyi destekleyecek "Ortaklık Anlaşmasını" imzalamıştır. Anlaşma 2014-2020 döneminde Uyum Politikası finansmanı olarak 735.6 milyon Euro'luk (Avrupa Ülkesel İşbirliği fonu dahil, cari fiyatlarla) ve kırsal kalkınma için ülkenin reel ekonomisine yönlendirilmek üzere 132.2 milyon Euro'luk yatırımın önünü açmaktadır. Kıbrıs, balıkçılık ve denizcilik sektörünün desteklenmesi için Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu'ndan (EMFF) 40 milyon Euro alacak. Kıbrıs ekonomisini krizden çıkarken AB yatırımları destekleyecek ve ekonomik faaliyetleri teşvik edecek. Bu yatırımlar, işsizlikle mücadeleye yardımcı olacak, girişimcilik, inovasyon, eğitim ve öğretim desteğiyle rekabet edebilirliği ve ekonomik büyümeyi artıracak. Aynı zamanda, sosyal dışlanmışlıkla mücadele edecek ve çevre dostu ve kaynakların etkin kullanıldığı bir ekonominin yaratılmasına yardımcı olacak.

Bunların yanı sıra, 389/2006 (AK) sayılı Avrupa Birliği Konseyi Tüzüğü ("Mali Yardım Tüzüğü") AB'nin Kıbrıs Türk toplumuna sağladığı yardımın zemini oluşturmaktadır. Mali Yardım Tüzüğü çerçevesinde yürütülecek operasyonlar için 2006 yılı ile 2013 yıl sonu arasında 337 milyon Euro kullanılması programlanmıştır. Kıbrıs Türk toplumuna yönelik AB yardımı kapsamında, AB diğer yardımların yanında, hibeler ve KOBİ'lere yönelik bazı danışmanlık hizmetleri yoluyla özel sektör gelişimi için finansman sağlamaktadır.

AYB Grubunun Kıbrıs'ta yaklaşık 1.5 milyar Euro değerinde bir portfolyosu vardır ve operasyonların büyük çoğunluğu kamu sektöründe ve/veya ülke garantileriyle yürütülmektedir. Yakın geçmişte onaylanan veya hala değerlendirilmekte olan üç program vardır: (1) 50 milyon Euro'su Bank of Cyprus ile imzalanmış olan 150 milyon Euro'luk bir ticaret yardımı programı; (2) AYF tarafından yönetilecek Kıbrıs Girişimcilik Fonu'na (CYPEF) 100 milyon Euro'luk kredi. Bu programda bankalarla eş-finance sağlanması ve risk paylaşım unsuru öngörülmektedir; ve (3) KOBİ'lere kredi olarak kullandırılmak üzere ticari bankalara devlet garantili 250 milyon Euro değerinde kredi hattı programı.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2009 yılında, Kıbrıs Ticaret ve Sanayi Odası ve Kıbrıs Türk Ticaret Odası'nın ortaklığıyla yürütülen, ve bir dizi müdahale yoluyla Kıbrıs'taki iki toplum arasında karşılıklı ekonomik bağımlılığın teşvik edilmesi ve geliştirilmesini hedefleyen Karşılıklı Ekonomik Bağımlılık Projesini başlatmıştır. Bu müdahaleler arasında, örneğin ada genelindeki ilk İşletme Rehberinin oluşturulması, müşterek iş ortaklıklarının desteklenmesi ve ekonomik işbirliğinin faydaları hakkında farkındalık yaratılması gibi çalışmalar yer alıyor.

IFC (Uluslararası Finans Kurumu), Dünya Bankası Grubunun bir parçası olarak görevi uyarınca gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaktadır. Aynı durum Alman Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW – Alman Kalkınma Bankası) için de geçerlidir. Her iki kurum da Kıbrıs'ta faaliyet yürütmeyi düşünmektedir.

2.5 İş ortamı ve yasal bağlam

İş ortamı

Nispeten elverişli iş yapma ortamıyla Kıbrıs açık ve liberal bir ekonomiye sahiptir. Ülke Dünya Bankası'nın iş yapma kolaylığı 2015 endeksinde 64. sıradadır (189 ülke arasında). Elektrik alma, mülkiyetin kaydettilmesi ve icra alanlarında Kıbrıs'ın puanı düşüktür. Bunun yanı sıra, tasfiye süreci konusundaki sıralaması nispeten iyi olmasına rağmen (51'inci), krizin sebep olduğu bir dizi iflas ve batık krediler ele alınırken tasfiye ve icra yasaları ve bu yasaların uygulamalarının yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Mart 2014 sonu itibarıyla batık kredi düzeyi, uluslararası standartlara göre olağanüstü yüksek bir oran olan toplam kredilerin yüzde 52'sine ulaşmış ve 2014 sonuna kadar da yüzde 50 dolaylarında kalmıştır. Eylül 2014'te meclis iş kredileri ve konut kredilerinin icrası için gereken süreyi azaltmayı amaçlayan icra yasasını geçirmiş, ancak daha önce de belirtildiği gibi bu yasa bilahare Ocak sonuna kadar askıya alınmıştır. En son çıkan Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet edebilirlik Raporu'nda Kıbrıs 144 ülke arasında 58. sıradaydı ve sıralamasında bir önceki yıla göre önemli bir değişiklik söz konusu olmadı. Beklendiği üzere, makroekonomik ve mali ortam Kıbrıs'ın sıralamada en kötü olduğu alanlardı. Kuzeyde ise Kıbrıs Türk Ticaret Odası tarafından (KTTO) DEF metodolojisi kullanılarak daha çok iş yapma konusundaki engellerle, kötü kalitede altyapı ve küresel piyasalara sınırlı erişimle ilgili bir dizi rekabet edebilirlik sorunu tespit etmiştir.

Yasal bağlam

Kıbrıs'ın hukuk sistemi 1960'taki bağımsızlığa kadar İngiliz içtihat hukuku sistemine dayanmaktaydı ancak şu anda İngiliz içtihat hukuku ve kıta Avrupa'sı hukukunun bir karışımı durumundadır. AB'nin bir üyesi olarak Kıbrıs, AB direktiflerini iç hukukuna aktarmak durumunda kalmıştır. Topluluk müktesebatını uygulamaktadır ve ilgili AB makamlarının denetimine tabidir.

Kıbrıs anayasası yasama, yürütme ve yargı arasında katı bir kuvvetler ayrılığı emretmektedir. Halkın yargıya olan güveni yüksektir ve genel anlamda bağımsız olduğu düşünülmektedir. Hukukun üstünlüğüne saygı duyulmakta ve hukuk sistemi gelişmiş, sağlam ve açık olarak görülmektedir. 2014 Ekonomik Özgürlük Endeksi'nde Kıbrıs dünya sıralamasında 46. sıradaydı. Önceleri dünya sıralamasında ilk yirmide olduğu dönemin ardından 2012'de başlayan düşüşün devamında durum böyle olmuştur. 2013'teki ekonomik kriz ekonomik sistemde ve aynı zamanda hukuk sisteminde bir dizi eksiklik ve zayıflığı ortaya çıkarmıştır, bunlardan bazıları Yasal Ekler kısmında daha ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Her ne kadar yargı bağımsız ve tarafsız olarak görülse de, esasen hukuki işlemlerin yavaş olan temposuna çözüm bulmak amacıyla reform gereklidir ve gerçekleştirilmektedir. Sermaye piyasalarıyla ilgili yasaların gelişmişlik düzeyi nispeten yüksek olmasına rağmen kurumsal yönetimdeki ve bankacılık sektörü denetimindeki zayıf standartlar tespit edilmiştir ve bunların ele alınması gerekmektedir. Tasfiye için geçerli olan yasal rejim uygulanabilir olsa da günün şartlarına uymamaktadır. İlgili düzenleme büyük oranda Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazandığı dönemle aynıdır. Benzer şekilde rehin için geçerli olan yasal çerçevenin modernleştirilmesi ve her türlü taşınabilir varlık veya hak üzerindeki rehinin merkezi bir elektronik sicilde genel kaydının yapılmasını sağlayacak reform gereklidir. Kamu ihaleleri alanında da yasanın 2014 AB direktifleri standardında getirilmesi için bazı reformlara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, temel yasal sisteminin iyi, istikrarlı ve etkili olduğu düşünülmeye rağmen, yasal ortamın bütünüyle güncellenmesi ve iyileştirilmesi için yine de önemli alanlarda reform gereklidir.

Yasal ortamla ilgili daha ayrıntılı bir değerlendirme için Ek 4'e bakınız.

2.6 Sosyal bağlam

Derin resesyona rağmen, Eurostat'ın tahminlerine göre 2013'te AB ortalamasının yüzde 86'sına denk gelen kişi başına düşen GSYİH'sıyla (Alım Gücü Standartlarına göre ayarlanmış) Kıbrıs nispeten müreffeh bir ülkedir. Yakın zamanda yapılan bir çalışmada adanın kuzeyindeki –AGS'na göre ayarlanmış – kişi başına düşen GSYİH'nın 2012 AB ortalamasının yüzde 65'i olduğu tahmin edilmişti.⁴ Ancak, krizin etkisi, özellikle gençler için (15-24 yaş) iş kayıpları anlamında ciddi olmuştur. Eurostat'a göre Kasım 2014'te gençlerde işsizlik oranı yüzde 34.8 iken toplam işsizlik yüzde 15.3'tü; her iki göstergenin tarihsel olarak yüksek olan düzeylere kıyasla düşüşte olduğu görülmektedir. 2013'te ne iş yaşamında ne de eğitim öğrenim hayatında (NEET) olmayan gençlerin payı toplam genç nüfusun (15-24 yaş) yüzde 18.7'sini temsil etmekteydi. Eğitimde ulaşılan düzey AB ortalamalarıyla uyumlu olsa da verilen eğitimin kalitesi sıralamada aşağılarda yer almaktadır (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı, PISA'nın 2012'deki ölçümüne göre).

Zarar görebilir grupların korunması için önemli sosyal reformlar yapılmıştır. Kriz sırasında artan işsizlik ve yoksulluğu göz önünde bulundurarak hükümet 2014'te yoksulluğun azaltılması hedeflerini iş arama veya işini koruma teşvikleriyle dengeleyen güvence altına alınmış bir asgari gelir programı başlatmıştır. Buna paralel olarak hükümet, birçok grup için yasal emeklilik yaşını iki yıl artırmak dahil emeklilik sisteminde bir dizi reform yapmıştır. Emeklilik yaşı ortalama yaşam beklentisine uygun olarak, 2018'den itibaren geçerli olacak şekilde her beş yılda bir artırılabilecektir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GII) sıralamasında Kıbrıs 23. sıradadır. Kıbrıs'ın 2013 İşgücü Anketine göre 15-64 yaş arasındaki kadınların yüzde 67.2'si ve erkeklerin yüzde 80.6'sı işgücüne dahildir. Bu genel olarak AB ortalamasına uyundur ve EBRD ortalamasından yüksektir. Eurostat'a göre 2012 yılında Kıbrıs'ta iki cinsin aldığı ödenek arasındaki fark yüzde 16.2'ydi. Kadınlar daha çok, kamu idaresi ve sosyal hizmetler gibi geleneksel olarak kadınların hakim durumda olduğu sektörlerde yoğunlaşmıştır ve inşaat, madencilik veya gaz ve elektrik sektörü gibi diğer sektörlerde daha az temsil edilmektedir. Sınırlı verilere dayanılarak bir yargılama yapıldığında, kadın girişimcilerin erkek girişimcilerden daha az olduğunu söylemek mümkündür. Kıbrıs, EBRD'nin faaliyet gösterdiği ülkeler arasında toplumsal cinsiyet farkının en büyük olduğu ülkelerden değildir. Ancak Banka, uygun olduğu hallerde, kadınların da Bankanın yatırımlarından erkekler kadar faydalanmasını sağlamak ve kadın girişimcilerin finansmana erişimini teşvik etmek, işyerinde fırsat eşitliğini desteklemek ve kariyerde ilerlemeyi teşvik etmek amacıyla müşterileriyle çalışmaya gayret edecektir.

2.7 Enerji verimliliği ve iklim değişikliği bağlamı

Diğer birçok EBRD ülkesiyle kıyaslandığı zaman GSYİH'ya oranla oldukça düşük olan kişi başına düşen CO2 emisyon düzeyleriyle Kıbrıs enerji konusunda nispeten verimlidir (ör. AB 28 için 0.24 ve Kazakistan için 2.8'e kıyasla 0.36 CO2/GSYİH). Ancak ada genelindeki enerji sektörü çok büyük oranda ithal enerji kaynaklarına bağımlılık, enerji karışımında fosil

⁴ Mullen ve arkadaşları (2014), a. g. e.

yakıtların hakimiyeti, sürekli artan enerji talebi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına daha fazla önemli yatırımlar ve özellikle güneş enerjisi yatırımları gerekli olsa da, artan düzeyde yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı ve penetrasyonu ile nitelenmektedir. Bunların yanı sıra, enerji sistemi, [denizde yeni keşfedilen sınırlı miktarlardaki doğal gaz rezervleriyle](#) küçüktür ve hiçbir ara bağlantısı olmadığından izoledir. Bu nedenlerle, enerji güvenliği ele alınması gereken önemli bir konudur.

Arz tarafında toplam temel enerji arzının %94'üne ve 2013'deki elektrik üretiminin %96'sına denk gelen petrol ve petrol ürünleri hakim durumdadır. Sırasıyla geriye kalan %5 yenilenebilir enerjilerden oluşmaktadır ve bunun %20'si biokütle şeklinde ithal edilmektedir. Yüksek enerji maliyetleri özel şirketlere daha fazla zarar vermektedir, ve rekabet edebilirliğin artırılması ve kurumsal yeniden yapılandırma çabalarına yardımcı olunması amacıyla enerji verimliliğinin artırılması için önemli yatırımlar ve aynı zamanda alternatif enerji kaynaklarına acil ihtiyaç vardır.

AB krizinden beri Kıbrıs'ta sürdürülebilir ve daha çeşitli bir ekonomik model için, KOBİ'lere destek, enerji verimliliği ve özellikle enerji sektöründe olmak üzere devletin hakim olduğu sektörlerde özel yatırımcıların girmesi dahil, şirketler sektörünün yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bir AB Üye Devleti olarak Kıbrıs'ın enerji politikası AB enerji stratejisiyle uyumludur. AB'nin 20-20-20 hedefine uygun olarak Kıbrıs Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının nihai enerji tüketimine olan katkısını 2020'ye kadar toplamın %13'üne ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının toplam enerji üretimine katkısını toplamın %16'sına ve ulaştırma sektöründeki enerji kullanımının %10'una çıkarmayı amaçlamaktadır. 2020'de primer enerji tüketiminde öngörülen ulusal enerji verimliliği tasarrufu ulusal referans senaryosuna kıyasla %14.5'tir (375,000 ton petrole denk gelmektedir).

Yenilenebilir enerji konusuna bakıldığı zaman, mevcut durumdaki tutulum sınırlı olsa da güneş enerjisi Avrupa'nın neredeyse geriye kalanının tümünden daha fazla mevcuttur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fotovoltaikler ve belirli koşullar altında konsantre güneş enerjisi dahil güneş enerjisi hedefi 2020'ye kadar %10'u aşmaktır, ve bu başarılabılırsa Kıbrıs AB pazarları arasında en üst sıralarda yer alan ülkelerden biri olacak. Kıbrıs'ta elektrik tüketimi kriz öncesinde 10 yıllık dönemde esasen klima kullanımıyla açıklanan dramatik bir artış göstermiştir. Bu bağlamda, özellikle bina sektöründe enerji tasarrufu için potansiyel vardır. Binalarda enerji performansı tüzükleri, konutlarda sıcak su için güneş ısıtma sisteminin kurulmasını ve fotovoltaik bir sistem kurulmasını gerektiren maddeler içermektedir. Rüzgar enerjisi de 2020 hedefleri kapsamında daha fazla kullanılabilecek bir enerji alanıdır. Bunlara ek olarak, tarımsal kalıntılar, atık bertaraf tesisleri ve bu tesislerden çıkan gazın kullanılmasıyla biokütle ve biyogaz potansiyeli de vardır.

Yasal mevzuat tarafına bakıldığı zaman, odaklanması gereken önemli alanlar arasında ESCO tüzüklerinin uygulanması, binaların ve aletlerin performans standartlarının AB gerekliliklerinin düzeyine/ötesine çıkarılması ve aynı zamanda atık yönetimi ve yenilenebilir enerji tüzüklerinin güncellenmesine yardım edilmesi de yer almaktadır.

Kaynaklar anlamında Kıbrıs tüm ada genelinde su sıkıntısından muzdariptir. Ülke evsel su tedariki için büyük oranda yağmura güvenmektedir ve ortalama yıllık yağış da yıllardan beri düşüştür. Su konusunda giderek artan baskının su arzı üzerinde, tarımda ve aynı zamanda suyun yoğun olarak kullanıldığı sektörlerde doğrudan etkileri hissedilmektedir. Yerel nüfustaki artış ve gelen turistlerin bir sonucu olarak su talebi yıldan yıla artış göstermiştir. Gerek evsel kullanım gerek tarımsal kullanım için barajlar ana su kaynağı olmaya devam

etmektedir. Su sıkıntısı ve kısıtlılığına neden olan kuraklıklar, ekonomi, sosyal yaşam ve çevre üzerindeki olumsuz etkileriyle, aşırı iklim olayları öncesinden daha sık yaşanmaktadır. Bunların konutlar ve ticari binalar üzerinde sonuçları olacaktır.

3 STRATEJİK YÖNELİMLER

3.1 Stratejik Yönler

Bankanın Kıbrıs'taki genel stratejik odağı kurumların ve pazarın iyileştirilmesi ve derinlikli ekonomik yeniden yapılandırma ile dönüşümü desteklemektir. Bu böylece ülkenin EAP amaçlarına uygun olarak şiddetli ekonomik ve mali krizden çıkmasına yardımcı olacaktır. Kıbrıs Hükümetinin Bankanın müdahil oluşunun geçici olması ve 2020 sonrasında Kıbrıs'ta yeni operasyonlara dahil olmaması talebi doğrultusunda önerilen strateji finans sektörünün yeniden yapılandırılması, özelleştirme ve kurumsal yeniden yapılandırmayı desteklemek amacıyla önemli erken zamanda gerçekleştirilecek operasyonlar öngörmektedir.

Bankanın operasyonları aşağıdaki üç ana temaya odaklanacak:

- Tema 1: Dayanıklılığın artırılması, güvenin yeniden kazanılması ve kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi amacıyla finans sektöründe yeniden yapılandırma desteği;
- Tema 2: Bankanın Hükümet'in özelleştirme programının uygulanmasının desteklemesi ve aynı zamanda rekabetin artırılması ve operasyonel verimlilik standartlarının yükseltilmesi amacıyla özel imtiyazlar ve kamu özel ortaklıklarının daha geniş olarak kullanılmasını sağlayacak tüm faaliyetler dahil, özelleştirme desteği;
- Tema 3: KOBİ'lere finansman ve danışmanlık, elektrik erişiminin iyileştirilmesi ve kaynak verimliliğinin artırılması dahil, tüm ada genelinde rekabet edebilirliğin ve yerel ekonomideki çeşitliliğin artırılması için kurumsal yeniden yapılandırma ve finansman yardımını da içerecek kurumsal yeniden yapılandırma desteği. Krizin ardından Kıbrıs finans kuruluşlarında neredeyse hiç risk alma kapasitesi olmadığından, Bankanın seçilmiş ve odaklı kurumsal yeniden yapılandırma çabaları finans sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla yakından ilişkili olacak.

Banka tüm adada faaliyet göstererek özel sektörün yeniden yapılandırılması ve pazarların genişletilmesi alanlarında gerek finans gerekse işletme danışmanlığı sağlayacak. Herhangi bir fırsat doğması halinde, Banka iki toplumlu projeleri de destekleyecek.

Bankanın Kıbrıs'ın kuzeyindeki faaliyetleri, çalışmaların birbirini tamamlayıcı nitelikte olmasını sağlamak ve tekrarlanmalardan kaçınmak amacıyla AB ve diğer donörlerle bilgi paylaşımıyla koordine edilecek ve ilgili faaliyetler arasında KOBİ'lere finansman ve danışmanlık için teknik yardım donör eş-finansmanının ve potansiyel olarak iki toplumlu projelerin eş-finansmanının yer alması bekleniyor. Banka aynı zamanda, hizmet kalitesinin artırılmasına yardımcı olacak ve bu tür hizmetlerin ticarileştirilmesini destekleyecek özel ulaşım ve enerji projeleri, belediye altyapı projelerine dair olanakları ve uygulanabilirliğini de araştırarak.

3.2 Önemli zorluklar ve Banka faaliyetleri

Tema 1: Finans sektörünün yeniden yapılandırılması: Dayanıklılığın artırılması, güvenin artırılması ve kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi için finans sektörünün güçlendirilmesi

Geçiş zorlukları

- Bankalarda yönetim ve iç kontroller uluslararası standartların gerisindedir ve iyileştirilmeleri gerekmektedir. Kriz vurduktan sonra, bankalarda borçlar önemli oranda azaltılmıştır, ancak Risk Ağırlıklı Kalemlerin daha da azaltılması bankacılık sektöründeki ödeme gücünün korunması açısından kritik öneme sahiptir.
- Üç ana bankanın (Bank of Cyprus, Hellenic Bank ve Kooperatif Merkez Bankası) sermaye yapıları yeniden düzenlenmiştir ancak yüksek düzeydeki batık kredilerin (portfolyonun yaklaşık yüzde 50'si) yönetilmesi açısından önemli zorluklar yaşanmaktadır. Kıbrıs'ta kullanılan neredeyse tüm krediler nakit akışı yerine tarihsel olarak teminata dayanmaktaydı ve bu durum da KOBİ'ler için finansmana erişimi kısıtlamakta ve önümüzdeki yıllarda batık kredilerin önemli bir kısmının geri kazanılmasını emlak piyasasındaki mülk değerlendirmelerine ve likiditeye bağımlı hale getirmektedir.
- Bazı sınırlı mevduat çekme kısıtlamalarıyla beraber dış sermaye kontrolleri hala yürürlükte. Planlandığı şekilde kaldırılmadıkları takdirde bunlar bankacılık sistemine olan güvene daha da zarar verebilir, ancak mali istikrar üzerindeki etkiler endişe vermeye devam etmektedir. Tüm yurtiçi mevduat kısıtlamalarının kaldırılmasına ve dış işlem kısıtlamalarının tedricen gevşetilmesine rağmen, yerel bankalar için finansman hala bir zorluk olmaya devam etmektedir.
- Kıbrıs bankacılık sektörü, Kıbrıs'ın en büyük iki bankasının - Bank of Cyprus ve Laiki Bank - sigortalanmamış mevduat sahiplerinin teminatlarıyla yeniden sermayelendirilmesi kapsamında kurtarılmasının ardından sınırlı sermaye piyasası erişimine sahiptir.
- Finansal kiralama (leasing), faktöring gibi bankacılık dışı finans kaynakları ve şirket tahvillerinin sağlayabildikleri sınırlıdır. Reel ekonomiyi destekleyecek finansal aracılık için iyi çeşitlendirilmiş ve istikrarlı piyasa temelli finansmanın sağlanması krizin aşılması ve finans sektörünün yeniden yapılandırılması için önemli bir geçiş zorluğudur.

Operasyonel Yanıt

- Bankacılık sektörüne olan güvenin desteklenmesi amacıyla Bankanın erken zamanda bir öz sermaye yatırımıyla ortak olması, kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi için önemli çabalarla birleştirilecektir. Bankalarla yapılacak diğer çalışmalar, ticari bankaların ipotekli tahviller çıkarması ve diğer pazar araçlarının desteklenmesi yoluyla yerel bankaların piyasalara erişiminin genişletilmesine odaklanacak.

Bankanın yerel bankaların çıkardığı menkul kıymetlere katılımı Kıbrıs bankalarının sermaye piyasalarına yeniden girmesini desteklemek açısından etkili olacak.

- Örneğin, KOBİ'ler, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji için özel kredi hatları iyileştirilmiş (nakit akışına dayanan) kredi kullandırma uygulamalarını başlatmak ve EBRD'nin öz sermaye katılımı yapmayacağı bankalarda kurumsal yönetim değişikliklerini desteklemek için kullanılacak.
- Bankacılık sektöründe güvenin tamamen geri kazanılması ve kredi akışlarının eski haline gelmesi için daha fazla zamana ihtiyaç olduğundan Banka kooperatif bankalarının yeniden yapılandırılması, sermaye piyasalarına müdahil olma, bankacılık dışı finans kuruluşlarına finansman desteği ve yerel işletmeler için alternatif bir finansman kaynağı sağlayacak çeşitli finansal araçlara destek sağlamayı da düşünebilir.
- Banka aynı zamanda, neticede bankaların emlakla ilişkili batık kredilerini azaltmalarına yardımcı olacağından emlak piyasalarında likiditeyi canlandırmak amacıyla emlak portfolyolarına eş-financeman/eş-yatırım sağlamayı veya sıkıntılı emlak fonlarına öz sermaye yatırımı yapmayı da düşünebilir.

Politika diyalogu

Partner bankalarda kara paranın aklanmasıyla mücadele standartlarının iyileştirilmesi dahil kurumsal yönetişimin sağlamlaştırılması ve finans sektörüne güvenin artırılması da Bankaların Kurtarılması ve Tasfiyesine ilişkin gelişmekte olan Avrupa Mevzuatına uygun olarak odaklanmış politika diyaloguyla desteklenecek ve SGCY ile koordine edilecektir. Potansiyel teknik yardım dahil, bu tür bir politika diyalogunun daha çok kooperatif bankaların yeniden yapılandırılmasına yoğunlaşması beklenmektedir.

1. Tema için Sonuç Çerçevesi: Finans sektörünün yeniden yapılandırılması: Dayanıklılığın artırılması, güvenin artırılması ve kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi için finans sektörünün güçlendirilmesi

ZORLUKLAR	AMAÇLAR	FAALİYETLER	İZLEME GÖSTERGELERİ
1.1 Bankalarda yönetim ve iç kontroller uluslararası standartların gerisindedir ve kredi kullandırma geleneksel olarak teminata dayanmaktadır	Bankalarda kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi ve daha iyi kredi verme uygulamalarının getirilmesi (nakit akışına dayanan)	- Bankalarda erken zamandaki öz sermaye katılımı kurumsal yönetişimin iyileştirilmesine yönelik destekle birleştirilecektir. - EBRD'nin öz sermaye katılımı yapmayacağı bankalarda nakit akışına dayanan kredi uygulamalarının getirilmesi ve kurumsal yönetişim değişikliklerinin desteklenmesi için özel kredi hatları kullanılacaktır.	Müşteri bankaların başarılı yeniden yapılandırmasına dair kanıtlar ve iyi kurumsal yönetişim ve işletme standartlarının getirilmesi [<i>TIMS proje düzeyi esas alınacaktır</i>] Müşteri bankalarda nakit akışı tabanlı kredilendirmenin başarıyla başladığına & geliştiğine dair kanıtlar [<i>TIMS'e dayanan kalitatif veriler</i>]
1.2 Finansal aracılık için iyi çeşitlendirilmiş ve istikrarlı piyasaya dayanan finansman sağlanması ihtiyacı	Bankaların sermaye piyasalarına erişiminin yeniden sağlanması, bankacılık dışı finans kuruluşlarının geliştirilmesi ve yerel işletmeler için alternatif finansman kaynakları oluşturmak amacıyla finansal araçların çeşitlendirilmesi.	- Ticari bankaların ipotekli tahviller çıkarması ve diğer pazar araçlarına destek - Kooperatif bankaların yeniden yapılandırılmasına katılım, bankacılık dışı finans kuruluşlarına finansman ve yerel işletmeler için çeşitlendirilmiş finansal araçlara destek.	- Kıbrıs bankalarının sermaye piyasalarına başarıyla yeniden girdiklerine dair kanıtlar [<i>bankaların sermaye piyasalarındaki faaliyet düzeyi esas alınacaktır</i>] - Bankalar için piyasa odaklı finansman çeşitliliğinde ve yerel işletmeler için bankacılık dışı finansmanda sektör düzeyinde iyileşmelere dair kalitatif veriler

Bağlam göstergesi: Δ bankacılık sektörü ve sermaye piyasaları için ATC göstergesi .

Tema 2: Özelleştirme: Operasyonel verimliliğin artırılması amacıyla makamların özelleştirme programlarının desteklenmesi

Geçiş zorlukları

- Telekomünikasyon sektöründe özel sektör katılımı günümüze kadar sınırlı olmuştur. Devlete ait olan Kıbrıs Telekomünikasyon Kurumu (CyTA) sabit hat ve mobil sektöründe hakim durumda olan aktördür. CyTA'nın ilk olarak şirketleştirilmesi ve ardından da özelleştirilmesi beklenmektedir.
- Kıbrıs Elektrik Kurumu (EAC) devlete ait dikey entegre elektrik sağlayıcısı olarak, tek termik enerji jeneratörü sahibi olan ve üç elektrik santralini işleten kurumdur, iletim ve dağıtım ağlarının geliştirilmesi ve bakımından da sorumludur. Elektrik sektörünün liberalleşmesini, yenilenebilir enerjilerin kullanılmaya başlanmasını ve yüksek elektrik fiyatlarının düşmesini desteklerken, şirketin operasyon faaliyetlerinin birbirinden ayrılması ve yeniden düzenlenmesi, EAC'nin şirketleştirilmesi, İletim Sistemi Operatörünün bağımsız operasyonel faaliyetinin güçlendirilmesi, Dağıtım Sistemi Operatörü, ve Enerji Düzenleme Kurumu CERA ve yeni bir elektrik piyasası modeli ve kurallarının benimsenmesinden başlayarak EAC'nin özelleştirilmesini kolaylaştırmak için gerçekleştirilmesi gereken bir dizi önemli reform vardır.
- Ulaştırma ve deniz kenarı altyapı sektöründe ve belediye ve çevre altyapılarında imtiyazlar ve kamu özel ortaklıkları yoluyla dahil altyapı gelişiminde özel sektör katılımı bugüne kadar orta düzey bir ilerleme kaydetmiştir. Bunların ve bazı alt sektörlerin gelişmesi için planlar yapılmaktadır, özellikle limanlar ve deniz kenarı altyapı ve belediye ve çevre altyapısı, özel sektör katılımıyla yeniden canlandırma ve kurumsal yeniden yapılandırmadan önemli ölçüde faydalanabilir. Aynı zamanda yeni yasal/denetleme rolünü yerine getirebilmesi için Kıbrıs Limanlar Başkanlığı kapasitesinin de geliştirilmeye ihtiyacı vardır.

Operasyonel Yanıt

- Banka Kıbrıs Telekomünikasyon Kurumu'nun şirketleştirilmesi ve özelleştirilmesini desteklemeye hazır olacaktır. Banka ön-özelleştirme finansmanı sağlayarak, organizasyon, sermaye yapısı, yönetim ve sermaye harcamaları açısından bazı "hızlı kazanımlar" elde edilmesi için satış öncesinde şirket değerinin artırılmasına yardımcı olarak şirketleşme çabalarına destek verebilir veya nihai özelleştirmeye katılabilir.
- Banka Kıbrıs Elektrik Kurumu'na (EAC) ön-özelleştirme finansmanı yoluyla destek vermeyi, hizmetlerin ayrıştırılmasını ve akıllı sayaçlara olan yatırım gibi enerji reformunu destekleyen yatırımları destekleyerek ve aynı zamanda nihai enerji sektörü özelleştirmesine katılarak destek sağlamayı düşünecektir.
- Banka Kıbrıs Borsası gibi başka kamu teşebbüslerinin de özelleştirmesini desteklemeye hazır olacaktır.
- Banka, liman ve deniz kenarı altyapı sektörleri ve aynı zamanda belediye ve çevre altyapılarında imtiyazlara dayanan daha fazla özel sektör katılımını desteklemenin yollarını bilfiil arayacaktır. Kamu Özel Ortaklıkları hakkındaki yeni düzenlemeler

doğrultusunda, Banka piyasaya giren iyi yapılandırılmış Kamu Özel Ortaklıklarının finansmanı ile doğrudan destek sağlamaya hazır olacaktır.

- Kıbrıs'ın Kuzeyinde Banka hizmet kalitesini artırmaya yardımcı olacak ve kamu hizmetlerinin ticarileştirilmesini destekleyecek özel ulaşım ve enerji projeleri ve aynı zamanda altyapı projeleri için bir kapsam ve yapılabirlik araştırması yapacaktır.

Politika diyalogu

Banka, Telekom özelleştirmesinin faydalarını maksimum düzeye çıkarmak amacıyla, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) gibi öncelikli geniş bant kullanıcılarına yoğunlaşarak yüksek hızlı ve ultra yüksek hızlı geniş bant ağlarının gelişini hızlandırmaya yönelik ulusal geniş bant programının hazırlanması ve uygulanmasını desteklemek gibi, ilgili yasal düzenleme reformunu hedef alan yardımlar yoluyla dahil EAP'de yer alan uluslararası partnerlerin ve diğer Çok Taraflı Kalkınma Bankalarının (MDB) özelleştirmeye ilgili mevcut politika diyalogu çabalarını tamamlayıcı nitelikte çalışmalar yapmaya hazır olacaktır.

Tema 2 için Sonuçlar Çerçevesi: Özelleştirme: Operasyonel verimliliğin artırılması için makamların özelleştirme programının desteklenmesi

	ZORLUKLAR	AMAÇLAR	FAALİYETLER	İZLEME GÖSTERGELERİ
2.1	Mevcut sabit hat telekom operatörünün özelleştirilmesi ve kablolu hat segmentinde rekabetin artırılması Devlete ait enerji kurumunun şirketleştirilmesi ve hizmetlerin ayrılmasıyla ilgili ilerleme ve özel sektör rekabetinin başlaması ihtiyacı Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji projelerinin yayılması için kurumsal kapasitenin sağlanması	Enerji ve telekomünikasyon sektörlerinde mali ve operasyonel verimliliğin iyileştirilmesi ve yenilenebilir enerji ve gelişmiş enerji verimliliği potansiyelinin önünün açılması için kurumsal bariyerlerin ele alınması	- Organizasyon, sermaye yapısı, yönetim ve sermaye harcamaları dahil Kıbrıs Telekomünikasyon Kurumunun şirketleşmesine ve özelleştirmesine destek (ön özelleştirme veya özelleştirmede) - Kıbrıs Elektrik Kurumu'na ön özelleştirme finansmanı, ilgili yasal reformun, hizmetlerin ayrılmasının ve değerini artıracak yatırımların desteklenmesi, ve nihai enerji sektörü özelleştirmesine katılım	- Verimlilik ve hizmet sunumunda ve müşteri düzeyinde mali performansta ön özelleştirme desteği sonucu olarak veya özelleştirme sonrasında iyileşmeler olduğuna dair kanıtlar [<i>TIMS'teki proje düzeyi esas alınacaktır</i>] - Enerji sektöründe başarılı yeniden yapılandırma & özelleştirmelere ait kanıtlar & kalitatif veriler [<i>esas alınacak bir veri uygulanmaz</i>]

2.2	Ulaşım altyapısı, özellikle limanlar, ve belediye ve çevre altyapıları yeniden canlanmadan ve kurumsal yeniden yapılandırmadan önemi ölçüde faydalanabilir.	Operasyonel verimliliğin artırılması için ulaşım ve belediye hizmetlerinde daha geniş ölçekli özel sektör katılımının başlatılması	• Liman ve deniz kenarı yatırım sektöründe, ve aynı zamanda belediye ve çevre altyapılarında imtiyaz temelinde daha fazla özel sektör katılımına destek. • Piyasaya giren iyi yapılandırılmış Kamu Özel Ortaklıklarına finansman yoluyla doğrudan destek.	• Başarıyla özel sektörden hizmet alınan altyapı hizmetlerine ait kanıtlar (ör. İmtiyazlar/Kamu Özel Ortaklıkları – başarılı proje sayısı ve kalitatif veriler [<i>TIMS’te proje düzeyi esas alınacaktır</i>])
Bağlam göstergesi: Δ Enerji, bilişim ve belediye sektörleri için ilgili ATC göstergeleri.				

Tema 3: Kurumsal yeniden yapılandırma: Ada genelindeki yerel işletmelerin rekabet edebilirliğinin ve çeşitliliğinin artırılması, yeni ürün ve hizmetlerin başlatılması ve yeni pazarlara ulaşım için operasyonel, yönetsel ve mali yeniden yapılandırma ve elektrik ve kaynak verimliliğine erişim desteği.

Geçiş zorlukları

- İşletme sektörü temel hatalardan muzdariptir ve kısmen önceki gelişigüzel kredi kullandırma uygulamalarının bir sonucu olarak acil yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duymaktadır. İşletme sektöründe yeniden yapılandırma, bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırmanın ve batık kredilerle ilgili çalışmaların desteklenmesi için de gereklidir. Kıbrıs'ta özel sermaye kaynakları bulunmamaktadır. Yatırımcıların stratejik çıkarları sınırlıdır ve daha çok mali hizmetler ve emlak sektöründe olan ve 2011 yılında 1 milyar Euro değerindeki DDY akışı kriz sırasında çökmüştür.
- KOBİ'ler banka kredilerindeki ciddi daralmadan özellikle sert bir biçimde etkilenmiştir. Bu gerek uzun vadeli finansmana erişim gerekse döner sermaye erişimini etkilemekte ve ekonominin çeşitlenmesine zarar vermektedir. Adadaki görece izolasyonla korunan Kıbrıs KOBİ sektörünün rekabet edebilirliği hala sınırlıdır, ve KOBİ'lerin büyük çoğunluğu mikro-işletme olarak kalmıştır. Uluslararası rekabetin olmaması ve diğerlerinin yanı sıra bankacılık ve emlak sektörlerine aşırı bağımlılık bazı alanlarda nispeten daha düşük verimlilik ve iş gelişmişliği düzeylerine neden olmuştur. KOBİ'lerin ihtiyaçları, temel yönetsel beceriler, insan kaynakları yönetimi ve mali raporlandırmadan, daha gelişmiş enerji verimliliği, pazarlama, ihracat desteği ve yenilikçi süreçlerin ve ürün geliştirme uygulamalarının desteklenmesine kadar değişiklik göstermektedir.
- Birçok firma üst düzey bir baskı altındadır. Az sayıda daha büyük firma (özellikle inşaat, turizm ve emlak şirketleri) bankaların bilançolarındaki batık kredi miktarının büyük çoğunluğunu temsil etmektedir. Mali ve operasyonel boyutları bir araya getiren derinlikli bir yeniden yapılandırmaya ihtiyaç vardır. Ancak, ilgili know how (teknik bilgi) ve deneyim eksiktir ve mevcut derin resesyon bağlamında borçların yeniden yapılandırılmasının kolaylaştırılması için iyileştirmelere ihtiyaç vardır. Kurumsal yönetim, Kıbrıs'ta baskın bir model olan, ailelerin elinde bulunan ve aileler tarafından yönetilen şirketlerde de bir zorluk olabilir. Mülkiyetin açılması konusundaki isteksizlik ve finansal şeffaflık eksikliği yeniden yapılandırmaya zarar verebilir ve genişleme beklentilerini sınırlandırır.
- Yüksek enerji maliyetleri özel şirketlere ve sürdürülebilirlikle ilgili iyileştirmelerde önemli yatırımlara daha fazla zarar vermektedir (enerji verimliliği iyileştirmeleri ve daha iyi su yönetimiyle dahil) ve aynı zamanda rekabet edebilirliğin artırılması ve kurumsal yeniden yapılandırma çabalarına yardımcı olmak için yeni enerji kaynaklarına da acil ihtiyaç vardır. Kıbrıs'ın komşu ülkelerle ara bağlantısı olmayan izole bir enerji sistemi vardır ve ada genelinde dağılmış küçük bir nüfus vardır. Adanın elektrik üretimi için kullanılan başlıca yakıt ithal ağır akaryakıttır (fuel oil) ve yenilenebilir kaynakların toplam üretim kapasitesinin AB hedeflerine uygun olarak yaklaşık yüzde 20'sine denk gelmesi beklenmektedir. Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımlarını destekleyecek yasal çerçeve ve hükümet programlarının sağlanması gerekmektedir.

- Uluslararası petrol şirketleri doğal gaz aramaları için Kıbrıs açıklarında sondaj yapma hakkını elde etmişlerdir. Önemli miktarlarda doğal gaz bulunduğu takdirde, bu adada bir LNG tesisinin kurulması için bir zemin yaratabilir. Kıbrıs Cumhuriyeti, iç kaynaklar kullanılabilir duruma gelinceye kadar bir ara çözüm olarak doğal gaz ithali için çaba göstermektedir. Boru hattıyla veya sıvılaştırılmış/sıkıştırılmış doğal gaz elektrik santrallerini çalıştırmak için kullanılarak ağır akaryakıtın yerini alabilir ve bu da enerji verimliliği ve enerji güvenliği açısından müthiş bir ilerleme olur. Küçük yerel bir pazar ve endüstriyel kullanım açısından sınırlı potansiyelin doğal gaz kullanımı için doğru ekonomiyi oluşturup oluşturmayacağının ispatlanması gerekmektedir.
- Enerji güvenliği, Kıbrıs'taki gibi küçük ve izole bir enerji sistemi için olağanüstü önemli bir konudur. Mevcut durumda, ulaşım ve acil durumlarda enerji üretimi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yeterli yakıtın depolanması için yeterli depolama sistemi bulunmamaktadır. Adanın enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla stratejik rezervler için altyapıların inşa edilmesi gerekmektedir. Kıbrıs artan bir su sıkıntısından muzdarip olduğundan su konusunda verimliliğin artırılması elzemdir, çünkü bu durumun su arzı, tarım, suyu yoğun kullanan sektörler, konutlar ve ticari binalar üzerinde doğrudan etkileri söz konusudur.

Operasyonel Yanıt

- Yapılabilir olduğu durumlarda Banka seçici olacak şekilde, proje geliştirmenin tamamlanması ve tadilat dahil, başarılı yeniden yapılandırmayı göstermek amacıyla ticari bankalarla yakın çalışarak, büyük işletmelerin mali ve operasyonel yeniden yapılandırma çalışmalarına dahil olacaktır. Geri planda sağlam bir işin bulunduğu ancak mali yapının sürdürülebilir olmadığı ve Banka yatırımının büyüme potansiyelinin önünü açabileceği az sayıda işletmeye odaklanılacaktır. Bankacılık sektöründeki yüksek batık kredi oranına büyük ölçüde katkıda bulunan işletmelerin yeniden yapılandırmasının yanı sıra, Banka kurumsal yeniden yapılandırma çabalarının bir parçası olarak yeni ürünlerin gelmesi ve yeni pazarlara açılımı seçici bir şekilde destekleyecektir.
- Banka, yerel işletmelerin rekabet edebilirliğini artırmak amacıyla sürdürülebilirlikle ilgili iyileştirmelere (enerji verimliliği iyileştirmeleri, yenilenebilir enerji sektörünün genişletilmesi, elektrik altyapısının iyileştirilmesi, yenilenebilir enerji üretiminde kritik destek ve daha iyi su yönetimi dahil) ve yeni enerji kaynakları yatırımlarına odaklanacaktır. Banka elektrik üretiminin ağır akaryakıttan daha temiz yakıtlara geçişini ve arz zincirinin bir parçası olarak kıyıda uzak (off shore) faaliyetlere yönelik mal ve hizmet sağlayan yerel KOBİ'ler için finansman dahil belirli doğal gaz bağlantılı yatırımları destekleyecektir. Banka enerji güvenliğini artırmak amacıyla ticari olarak yönetilen enerji depolama tesislerini ve diğer önlemleri desteklemeyi düşünecektir.
- Banka, ada genelinde, seçici bir temelde ve öz sermaye/yarı-öz sermaye veya borç finansmanı yoluyla, kurumsal yönetim ve iş yapma kuralları açısından rol modeli olarak hareket edebilecek ve/veya bir sonraki seviyeye geçebilecek daha çok küçük ve orta ölçekli işletmelere işletme danışmanlığı ve doğrudan finansman sağlayacaktır. Bu çaba, partner finans kuruluşları aracılığıyla yönlendirilecek belirli KOBİ kredi

hatlarıyla tamamlanacaktır. Özellikle daha ileri alanlarda Banka KOBİ'ler arasında enerji verimliliğini teşvik etmeyi amaçlayacaktır.

Politika diyalogu

Banka, borç yeniden yapılandırma ve batık kredi yönetiminin uygulanması ve daha sürdürülebilir ve etkili enerji ve su kaynakları kullanımı hakkında yoğun politika diyalogu içinde olunmasını beklemektedir. Banka aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti yetkili makamlarıyla birlikte ve SGCY ile koordinasyon halinde, enerji verimliliğini artıracak ve yenilenebilir enerjileri teşvik edecek özel yatırımların gerçekleştirilmesini desteklemek için çalışacaktır.

Banka tüm ada genelinde, KOBİ desteğinin temel alanlarına odaklanan çabaları ve Bankanın bu geçici göreviyle sağladığı yardımların sürdürülebilirliğinden emin olmak için AB ve diğer donörler, ülke makamları ve diğer paydaşlarla işbirliği yaparak işletme danışmanlığı yapmak niyetindedir.

Tema 3 için Sonuçlar Çerçevesi: Kurumsal yeniden yapılandırma: Ada genelindeki yerel işletmelerin rekabet edebilirliğinin ve çeşitliliğinin artırılması, yeni ürün ve hizmetlerin başlatılması ve yeni pazarlara ulaşım için Operasyonel, yönetsel ve mali yeniden yapılandırma ve elektrik ve kaynak verimliliğine erişim desteği.

	ZORLUKLAR	AMAÇLAR	FAALİYETLER	İZLEME GÖSTERGELERİ
3.1	İşletme sektörü temel hatalardan muzdariptir ve acil yeniden yapılandırmaya ihtiyaç duymaktadır. İşletme sektöründe yeniden yapılandırma, bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırmanın ve batık kredilerle ilgili çalışmaların desteklenmesi için de gereklidir.	İşletmeler sektöründe mali ve operasyonel yeniden yapılandırmanın teşvik edilmesine yardımcı olmak.	- Proje geliştirmenin tamamlanması ve tadilat dahil, ticari bankalarla yakın çalışarak, büyük işletmelerin mali ve operasyonel yeniden yapılandırma çalışmalarına destek. Bu sağlam yönetim düzenlemeleriyle birlikte sağlanacaktır. - Bankacılık sektöründeki yüksek batık kredi oranına büyük ölçüde katkıda bulunan işletmelerin yeniden yapılandırmasının yanı sıra, Banka kurumsal yeniden yapılandırma çabalarının bir parçası olarak yeni ürünlerin gelmesi ve yeni pazarlara açılımına seçici destek.	Müşterilerin verimlilik ve mali performans iyileştirmelerine ve müşteri firmaların yeniden yapılandırma sayesinde artan verimliliklerine dair kanıtlar [<i>TIMS'te proje düzeyi esas alınacaktır</i>]

3.2	Teminata dayanan kredi kullandırma uygulamaları ve bankacılık dışı finansman ve öz sermaye eksikliği nedeniyle KOBİ'lerin gerek uzun vadeli finansmana erişimi gerekse döner sermayeye erişimi önemli oranda kısıtlıdır. KOBİ sektörünün rekabet edebilirliği ada genelinde sınırlı olmaya devam etmektedir.	KOBİ'lerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması ve yönetsel beceriler, insan kaynakları yönetimi ve mali raporlandırmanın, yenilikçi süreçlerin ve ürün geliştirme uygulamalarının desteklenmesi	- Partner finans kuruluşları aracılığıyla kullanılacak KOBİ kredi hatları. - Ada genelinde, seçici bir temelde ve öz sermaye/ yarı-öz sermaye veya borç finansmanı yoluyla, kurumsal yönetim ve iş yapma kuralları açısından rol modeli olarak hareket edebilecek ve/veya bir sonraki seviyeye geçebilecek işletmelere doğrudan finansman. - KOBİ işletme danışmanlığı hizmetleri	Bankanın doğrudan finanse ettiği veya SBS'in danışmanlık yaptığı KOBİ'lerin üretkenliğinde ve/veya mali performansında iyileşmelere dair kanıtlar [TIMS/SBS'te proje düzeyi esas alınacaktır]
3.3	Yüksek enerji maliyetleri özel şirketlere daha fazla zarar vermektedir ve rekabet edebilirliğinin artırılması ve kurumsal yeniden yapılandırma çabalarına yardımcı olunması amacıyla enerji verimliliğinin artırılması için önemli yatırımlar ve aynı zamanda alternatif enerji kaynaklarına acil ihtiyaç vardır.	Enerji verimliliği programları ve enerji kaynakları için kurumsal çerçeve geliştirilmesi ve artırılmasına yardım sağlanması.	- Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji için özel kredi hatları - Doğrudan finansman için müşterilerde sürdürülebilirlik iyileştirmeleri desteği - Banka elektrik üretiminin ağır akaryakıttan daha temiz yakıtlara geçişini ve arz zincirinin bir parçası olarak kıyıda uzak (off shore) faaliyetlere yönelik mal ve hizmet sağlayan yerel KOBİ'ler için finansman dahil belirli doğal gaz bağlantılı yatırımlara destek.	- Bankanın desteğiyle ticari operasyona ulaşan yenilenebilir ve enerji verimliliği yatırımı sayısı [referans 0] - Banka operasyonları sonucunda CO2 emisyonlarının azalması [referans 0]
Bağlam göstergesi: Δ İşletme sektörü ve MSME için ilgili ATC alt göstergeleri.				

3.3 Ülke Stratejisinin Uygulanmasıyla ilgili Potansiyel Riskler

Bankanın Kıbrıs'taki stratejisini uygulama ve beklenen sonuçları elde etme becerisi Bankanın etkisi ve kontrolü dışındaki bir dizi faktörden etkilenebilir. Banka gerek Hükümet gerekse uluslararası partnerlerle proaktif ve sürekli işbirliği yoluyla elinden geldiğince bu riskleri ele almak ve gidermek için çalışacaktır.

Stratejinin uygulanmasıyla ilgili potansiyel riskler arasında aşağıdakiler yer almaktadır:

- batık kredilerin çözülmesi ve işletme sektörü için finansmanın yeniden sağlanması için gerekli olan hukuki ve yasal reformlarda yeterli ilerleme kaydedilmemesi;
- özelleştirme programında muhtemel gecikmeler veya siyasi kararlılık çizgisinden muhtemel sapmalar ve özel imtiyazların kullanımının artırılması niyetinden potansiyel olarak vazgeçilmesi;
- toplumlar arası ilişkilerde Bankanın tüm ada genelinde çalışmasına engel olacak muhtemel olumsuz gelişmeler.

3.4 Bankanın Önerdiği Faaliyetlerin Çevresel ve Sosyal Etkileri

Bankanın Çevresel ve Sosyal Politika ve Performans Gereklikleri Kıbrıs'ta gerçekleştirilecek tüm projeler için de geçerli olacak. Banka, olası negatif etkilerin giderilmesi, Kıbrıs ulusal standartlarıyla ve geçerli EBRD Performans Gereklikleriyle uyumun sağlanması amacıyla Çevresel ve Sosyal Eylem Planlarını hazırlarken müşterilerle yakın bir çalışma içinde olacak. EBRD'nin desteklediği projelerle ilgili çevresel ve sosyal riskleri yönetme yaklaşımı diğer uluslararası mali kuruluşların (ör. Dünya Bankası, Uluslararası Finans Kurumu ve AYB) yaklaşımlarını tamamlayıcı nitelikte olacaktır; ancak Bankanın Çevresel ve Sosyal Politikasında yakın zamanda yapılan değişiklikler (2014) dikkate alındığında, gerek kamu gerekse özel sektör müşterileriyle çevresel ve sosyal kapasite geliştirmenin Kıbrıs ülke stratejisinin genel başarısında önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

Kıbrıs'ın karşı karşıya olduğu en acil çevre konularından biri, tatlı su kaynaklarına olan talep ile mevcut kaynaklar arasında giderek artan dengesizliktir. Akdeniz bölgesindeki diğer ülkeler gibi, Kıbrıs yarı-kurak bir iklime ve sınırlı su kaynaklarına sahiptir. Son on yıl boyunca, devlete ait su kuruluşlarının tedarik ettiği suya olan talep devamlı olarak mevcut arzı aşmıştır. Birleşmiş Milletlere göre Kıbrıs'ta suyun en çok tüketildiği iki ana sektör tarım (toplam kullanımın %70'ini temsil ediyor) ve evsel sektördür (%20). Hükümet bu durumu ele almak amacıyla, yıllar içinde, barajlar ve iletim altyapıları inşa etmek, daha iyi sulama sistemleri yapmak ve denizden su arıtma tesisleri kurmak gibi çok sayıda su tasarruf tedbirleri almıştır; ancak Kıbrıs Avrupa'nın en üst düzeyde su sıkıntısından muzdarip olan ülkesi olmaya devam etmektedir.

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve yönetimi de Kıbrıs için bir önceliktir. Adanın coğrafi konumu onu Akdeniz'deki göçmen kuşların takip ettiği güzergahın önemli bölgelerinden biri yapmakta, her yıl 300'den fazla tür göç ederken Kıbrıs'ta durmaktadır. Bunun yanı sıra, Avrupa Çevre Ajansı'na göre adadaki yerli bitkilerin %7'si (yaklaşık 140 farklı türü temsil etmektedir) Kıbrıs'ın endemik bitkileridir. Yine özellikle çok önemli olan, adanın %17'sini kapsayan devlete ait ormanlarıdır ve bu ormanlar daha çok Trodos sıra dağlarının orta kısımlarında ve kuzeydeki Beşparmak dağlarında bulunmaktadır. Trodos sıradağları sadece

zengin bitki ve kanatlı çeşitliliğine sahip olduğundan değil aynı zamanda adanın çoğu nehir havzasını ve akiferlerini beslemesinden dolayı da ekolojik açıdan özellikle önemlidir.

Kıbrıs'ta mülkiyetle ilgili siyasi hassasiyetler dikkate alındığında, Bankanın *Arazi Edinme, Zorunlu Yeniden Yerleşim ve Ekonomik Yer Değiştirmeye* ilişkin 5. Performans Gerekliliği özellikle kuzeydeki projeler için bazı zorluklar teşkil edebilir. Bu konuyu ele almak amacıyla EBRD, Hükümet, müşterilerimiz ve projenin etkilediği kişilerle Bankanın gerekliliklerinin yerine getirilmesi amacıyla yakın çalışmaya kararlıdır. EBRD istihdam ve/veya hizmetlere erişim konusundaki faydaların maksimum düzeye çıkarılması için tüm müşterileriyle, özellikle de savunmasız oldukları düşünülenlerle, yakın çalışacaktır⁵. Bu, EBRD ve müşterileri için bir zor bir durum olsa da, Bankanın çevresel ve sosyal açıdan sorumluluğu bir projeden orantısız olarak etkilenebilecek savunmasız grupların belirlenebileceği özenle şekillendirilecektir. Bu, projenin hazırlığının bir parçası olarak gerek yeterli önlemlerin alınması gerekse bu tür grupların Proje faaliyetlerinden yararlanma olanaklarını artıracak müdahalelerde bulunulmasını sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, gerek erkek ve kadınların gerekse başka koşullar altında sesini duyuramayacak grupların katılımını sağlamak dahil kültürel açıdan hassas bir paydaş katılımı sağlanacaktır.

Son olarak, Bankanın şu anda Kıbrıs için belirlemiş olduğu birçok öncelik, enerji verimliliği, altyapı ve yenilenebilir enerji projeleri (ör. güneş veya rüzgar enerjisi) gibi çevresel ve sosyal faydalar sağlamayı öngörmektedir. Çevresel ve sosyal kapasite artırma girişimleri ve gerek su gerekse biyolojik çeşitliliğin korunmasını destekleyecek spesifik önlemlerle beraber, bu projeler teknik yardımın hedefleri olacaktır. EBRD, çevresel ve sosyal uygunluk prosedürlerinin Bankanın kendi katı finansal aracılık (FI) gerekliliklerine uygun olarak yürütülmesi amacıyla yerel bankalara eğitim verecek ve böylelikle KOBİ sektöründe sağlam gelişme uygulamalarını teşvik edecektir.

3.5 EBRD'nin EAP kapsamındaki ve Çok Taraflı Kalkınma Bankalarıyla (MDB) işbirliği ve onların çalışmalarını bütünleyici nitelikteki çabaları

Banka EAP kapsamında ve programı tamamlayıcı nitelikte çalışacaktır. Dolayısıyla potansiyel politika danışmanlığı ve kapasite geliştirme yardımı sınırlı olacaktır ve özel sektörün borç yapılandırması ve batık kredi yönetimi, özelleştirme ve özel imtiyazlarla ilgili konular dahil finans sektörünün yeniden yapılandırmasının dar alanlarına ve daha sürdürülebilir ve verimli enerji ve su kaynakları kullanımı, KOBİ'ler için finansmana erişim ve danışmanlık alanlarına odaklanacaktır. Çalışmalar AB Kıbrıs Destek Grubu ('SGCY'), EBRD yerel ofisi ve EAP kapsamındaki uluslararası partnerler ve AB'nin Kıbrıs'taki yerel uzmanlarıyla koordine edilecektir. Bankanın Kıbrıs ticari bankaları aracılığıyla gerçekleştireceği KOBİ operasyonlarının AYB Grubunun çalışmalarını tamamlayıcı nitelikte olması için çalışılacaktır.

⁵ Bankanın Çevresel ve Sosyal Politikasında (2014) belirtildiği şekliyle, savunmasız gruplar "cinsel kimlik, cinsel yönelim, din, etnik köken, endijen statü, yaş, engellilik, ekonomik dezavantaj veya sosyal statü nedeniyle projenin etkilerinden diğerlerine göre daha olumsuz etkilenebilecek ve projelerin faydalarından yararlanma veya yararlanmayı talep etme becerileri sınırlı olabilecek kişilerdir. Savunmasız bireyler ve/veya gruplar, yoksulluk eşliğinin altında yaşayanlar, toprağı olmayanlar, yaşlılar, kadın ve çocukların sorumluluğundaki hanehalkları, göçmenler, ülke içinde yerinden edilmiş bireyler, etnik azınlıklar, doğal kaynaklara bağımlı topluluklar veya ulusal yasalar ve/veya uluslararası hukuk yoluyla korunamayacak diğer yerinden edilmiş kişileri kapsamaktadır ancak bunlarla sınırlı değildir".

Bankanın Kıbrıs'ın kuzeyindeki faaliyetleri AB ve diğer donörlerle bilgi paylaşımı yapılarak tamamlayıcılık sağlanacak ve aynı alanda tekrarlanacak çalışmalar önlenecektir. Faaliyetlerin aynı zamanda KOBİ'lere yönelik finansman ve danışmanlık için teknik yardım donör eş-finansmanı ve iki toplumlu projelerin eş-finansmanı potansiyelini içermesi beklenmektedir. Kıbrıs'ın kuzeyindeki AB faaliyetleri Kıbrıs Türk Toplumı Görev Gücü tarafından yönetilmekte ve sahada Kıbrıs'ın kuzeyinde bulunan ve faydalanıcı toplum ile iletişimi sağlayan program destek ofisini kullanan program ekibi tarafından yürütülmektedir.

EK 1 – SİYASİ DEĞERLENDİRME

Kıbrıs, Bankanın Kurucu Anlaşmasının 1. Maddesinde belirtilen koşullara uygun olarak çok taraflı demokrasi, çoğulculuk ve pazar ekonomisi prensiplerine bağlıdır ve bu prensipleri uygulamaktadır.

Çoğulcu parlamenter demokrasi için gereken anayasal ve yasal çerçeve mevcuttur. Güçler ayrılığı, siyasi sistemdeki denetim ve denge, temel haklara ve sivil toplumun anlamlı rolüne ilişkin garantiler uluslararası standartları ve Avrupa standartlarıyla büyük oranda uyumludur. Seçimler AGİT’in öngördüğü şekilde özgürce ve uluslararası standartlara uygun olarak yapılmaktadır.

2004’ten beri Avrupa Birliği’ne Üye olan Kıbrıs katılım müzakereleri boyunca Kopenhag siyasi kriterlerine uyup uymadığı konusunda birçok kez değerlendirmeden geçmiş, aynı şekilde Avrupa Komisyonu’nun nihai İlerleme Raporunda ve AB Katılım Anlaşmasının imzalanmasının ardından geçen Kıbrıs’ın üyelik hazırlıklarına dair Kapsamlı İzleme Raporunda da bu tür değerlendirmeler yapılmıştır⁶. Bu kriterler, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını temin eden kurumların istikrarına odaklanmaktadır ve EBRD Yönetim Kurulunun 25 Şubat 2013’te onaylamış olduğu, güncellenmiş Siyasi Metodoloji Prosedürlerinin kriterlerine de yakındır. AB’ye katılımının ardından geçen dönemde Kıbrıs aşağıdaki dört bölümde ele alınan demokratik reform alanlarında daha fazla ilerleme kaydetmiştir.

Aynı zamanda bazıları Kıbrıs’ın çatışma geçmişinin vatandaşlık hakları ve siyasi haklar üzerindeki etkisiyle ve adanın devam etmekte olan *de facto* bölünmüşlüğüyle ilgili olabilecek belirli zorluklar var olmaya devam etmektedir.

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarının liderleri 11 Şubat 2014’te, kapsamlı siyasi çözüme yönelik kapsamlı müzakerelerin yeniden başlamasının önünü açan bir Ortak Açıklama metni üzerinde anlaşmıştır. Ortak Açıklamaya göre, “Çözüm, ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarında ve Üst Düzey Anlaşmalarda belirtilen şekliyle, siyasi eşitliğe dayalı iki toplumlu, iki bölgeye olacaktır. Birleşmiş Milletlerin ve Avrupa Birliği’nin bir üyesi olarak birleşik Kıbrıs, BM Konvansiyonu’na göre tüm Birleşmiş Milletler üyesi olan devletler gibi ve Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türklerden eşit olarak kaynaklanan tek uluslararası kimliğe ve tek egemenliğe sahip olacaktır”⁷.

Özgür Seçimler ve Temsili Hükümet

Özgür, adil ve rekabetçi seçimler

Mevcut yasal çerçeve, AGİT’in Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu’nun (AGİT/ODIHR) da değerlendirmiş olduğu gibi uluslararası standartlara uygun demokratik seçimlerin yapılması için sağlam bir zemin oluşturmaktadır. Ancak, mevzuatın belirli boyutlarıyla ilgili daha ileri rötuşlar yapılabilir. AGİT/ODIHR, özellikle mevcut durumda eksik olan, uluslararası ve partilere bağlı olmayan ülke içi seçim gözlemine ilişkin hükümlerin seçim yasasına eklenmesini önermiştir.

⁶ Kıbrıs’ın Katılıma yönelik İlerleme Raporu, AK, 2002; Kıbrıs’ın Üyelik Hazırlıklarına İlişkin Kapsamlı İzleme Raporu, Avrupa Komisyonu, 2004.

⁷ <http://www.uncyprustalks.org>

Seçimler aday kayıt prosedürleriyle başlamakta ve seçmene geniş bir seçenek sunmaktadır, genel anlamda rekabetçidir ve sakin bir atmosferde gerçekleşmektedir. Adaylar özgürce kampanya yapabilmektedir. Seçim kurumunun tarafsızlığı, profesyonelliğı ve şeffaflığına olan kamu güveni ve inancı üst düzeydedir. 2011 yılında gerçekleşen son genel seçimler AGİT/ODIHR tarafından pozitif olarak değerlendirilmiştir⁸.

1960 Anayasasına göre Kıbrıs beş yıllık bir dönem için seçilen tek kamaralı bir parlamentosu olan bir başkanlık yönetim sistemine sahiptir. Mecliste 80 üye yer almakta (1985'te 50'den bu sayıya çıkarılmıştır), bunların 56'sı Kıbrıs Rum toplumunu temsil etmekte (önceden 35), 24'ü ise Kıbrıs Türk toplumuna ayrılmış durumdadır (bu koltuklar 1964'ten beri boştur).

Güçler ayrılığı ve etkili denetim ve denge

Parlamentar demokrasi için, güçler ayrılığı ve siyasi sistemde denetim ve denge, bağımsız meclis ve kurallarla belirlenmiş karar verme alanlarında köklü yasal gözetim prosedürleriyle desteklenen anayasal ve hukuki çerçeve Kıbrıs'ta mevcuttur ve uluslararası standartlar ve Avrupa standartlarıyla uyumludur. Hükümetteki yasa koyucuların parlamenter gözetim sorumluluğuyla ilgili yetkilerin kapsamı uluslararası standartlarla uyumludur. Seçilmiş yetkililerin hesap verebilirliğini gerektiren uygun bir sistem de mevcuttur.

Meclisin işleyişi demokratik uygulamalarla uyumludur. Hükümet üyeleri milletvekillerinin (MV) yazılı olarak sordukları sorulara yazılı olarak cevap verirler ve meclis komitelerindeki görüşmelere katılırlar. Yürütmenin düzenli olarak soru ve cevap genel kurullarına milletvekilleriyle birlikte katılmaları söz konusu değildir. Meclis komiteleri ve milletvekilleri yasa önerme ve değişiklik yapma haklarını bilfiil kullanırlar.

Seçilmiş yetkililerin etkili yönetim gücü

Kıbrıs, seçilmiş yetkililerin herhangi bir demokratik olmayan veto yetkisi veya diğer haksız yetkilerle kısıtlanmamış etkili bir yönetim gücüne sahip olmaları için kurumsal, yasal ve mali düzenlemeler yapmıştır.

Sivil Toplum, Medya ve Katılım

Sivil Toplumun ölçeğı ve bağımsızlığı

Sivil toplum örgütleri ve bağımsız ve canlı bir sivil toplum için tatminkar bir yasal çerçeve mevcuttur.

Sendika kurma hakkı yasalarda yer almaktadır ve uygulamada da bu hakka saygı duyulmaktadır. Çalışanların yüzde 70'inden çoğı bağımsız sendikalara üyedir.

Bağımsızlık ve sansürlsüz işleyen medyanın çoğulculuğı

Kıbrıs'taki medya ortamı çeşitlidir ve vatandaşlara geniş bir yelpazede siyasi görüşler sunan çok sayıda devlete ait ve ticari yayın kuruluşları ve yazılı medya kuruluşu mevcuttur. Medya özgür bir şekilde ve sansürlsüz olarak faaliyet göstermektedir. Yasal çerçeve büyük oranda mevcuttur ve uluslararası standartlara uygundur.

⁸ AGİT/ODIHR, Kıbrıs Cumhuriyeti, Genel seçimler, Seçim Değerlendirme Misyonu, Nihai rapor, 7 Eylül 2011

Devlete ait yayın kuruluşu Kıbrıs Yayın Kurumu'na (CyBC) ait iki ulusal televizyon kanalı ve dört radyo kanalı, aynı zamanda yurt dışında yaşayan Kıbrıslılar için bir de uydu kanalına sahiptir. Ticari televizyon sektöründe dört özel TV kanalı, bir dizi radyo istasyonu aynı zamanda bölgesel yayın kuruluşları bulunmaktadır. Yazılı basının dağıtımı nispeten daha dar olduğundan televizyon hala halkın en etkili haber kaynağıdır. Yazılı medyada öz denetim söz konusuysa yayın kuruluşları Kıbrıs Yayın Kurulu'nun (CBA) denetimine tabidir.

Son yıllarda internet erişiminde hızlı bir büyüme kaydedilmiştir. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'ne (ITU) göre internet erişimi olan nüfus 2000 yılında yüzde 15.26'dan 2013 yılında yüzde 65.45'e çıkmıştır. Sosyal medya giderek daha önemli bir rol oynamaktadır ve 2012 yılı sonu itibarıyla Kıbrıslıların yüzde 51.2'si aktif Facebook kullanıcısıydı.⁹

Sivil ve siyasi katılımıla ilgili çoklu kanallar

Medeni ve siyasi katılım için çoklu kanallar mevcuttur. Halka danışılması sistemleri büyük oranda mevcuttur. Tüm yeni taslak yasalar için, etkilenen ilgili sosyal partnerlere gerek tasarının hükümet tarafından onaylanmasının öncesinde ve sonrasında gerekse meclise sunulması öncesinde danışılmaktadır (etkilenen sosyal grupların çeşitli görüşleri sunulan tasarının ekine konulur). Sivil Toplum Örgütleri (STÖ'ler) düzenli olarak meclis komitelerindeki oturumlara davet edilir.

Siyasi parti kurma ve örgütlü muhalefetin var olma özgürlüğü

Siyasi parti kurma özgürlüğü Anayasa ile garanti altına alınmakta ve uygulamada da özgürce kampanya yapabilen önemli bir muhalefetin varlığı ve hükümetin girişimlerine muhalefet edebilmesiyle vurgulanmaktadır. Ana muhalefet partisi mevcut durumda ulusal meclisteki sandalyelerin yüzde 33'ünden fazlasına sahiptir ve temsilcileri bir dizi meclis komitesine başkanlık etmektedir. Kıbrıs'taki son genel seçimlere on siyasi parti katılmıştır ve bunlardan altısı şu anda mecliste temsil edilmektedir.

Hukukun Üstünlüğü ve Adalete Erişim

Hukukun üstünlüğü

Hukukun üstünlüğünü güvence altına almak için gerekli olan yasal ve kurumsal düzenlemeler mevcuttur. Vatandaşların tarafsız yargılanma hakları vardır ve ihtiyarı tutuklama veya gözaltına alınma yapılamamaktadır. AB'ye katılımın öncesindeki yıllarda Kıbrıs yargı alanındaki kapsamlı reformlarda ve Avrupa standartları ve mevzuatına uyum sağlama konusunda ilerleme kaydetmiştir. Çalışmalar o zamandan beri devam etmektedir.

Yargının bağımsızlığı

Yargının bağımsızlığı Anayasa ile garanti altına alınmaktadır ve tarafsızlığını sağlayacak temel güvenceler de mevcuttur.

Hükümet ve vatandaşlar yasalar önünde eşittir

Anayasa vatandaşların yasalar önündeki eşitliğini garanti altına almaktadır ve bu garanti bağımsız yargının desteğiyle uygulamada da geçerlidir.

⁹ ITU (2014), erişim: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>; Internet World Stats (2013) <http://www.internetworldstats.com/europa.htm>

Yolsuzluğun önlenmesine yönelik etkili politikalar ve kurumlar

Yolsuzlukla mücadele açısından, Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluk karşıtı Devletler Grubu'nun (GRECO) değerlendirmesinde de tespit edildiği gibi yeterli bir kurumsal ve yasal çerçeve mevcuttur. Avrupa Komisyonu'nun 2014'te yayınladığı AB Yolsuzlukla Mücadele Raporu'na göre, yaptırım sisteminin güçlendirilmesi için daha fazla çaba gerekmesine rağmen, Kıbrıs yasalarını değiştirerek ve bir koordinasyon kurulu kurarak yolsuzlukla mücadelede kararlı olduğunu göstermiştir.¹⁰

Önceki değerlendirme raporlarındaki önerilerin uygulanmasına dair makamlar tarafından alınan önlemleri değerlendirdiği son Uyum Raporunda GRECO Kıbrıs makamlarının önerilerin üçte ikisini uygulamış olduğuna veya kısmen uygulamış olduğuna kanaat getirmiştir. Hala uygulanması gereken önlemler arasında, mali beyanda bulunmayla ilgili ihlaller durumunda seçimlere katılan adaylara etkili bir yaptırım uygulanmasını sağlayacak ilgili yasada değişiklik yapılması yer almaktadır.¹¹

En son hazırlanan (2014) Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI) Kıbrıs'ı 174 ülke arasında 31. sıraya koymaktadır. Bu sıralama EBRD'nin halen yatırım yaptığı ülkelerle uyumlu bir sıralamadır ve bu bağlamda Kıbrıs'ı 28 AB Üye Devleti'nden oluşan listenin nerdeyse tam ortasına yerleştirmektedir.¹²

Medeni ve Siyasi Haklar

İfade, bilgi, din, vicdan, hareket, dernek kurma, bir araya gelme ve özel mülkiyet sahibi olma özgürlüğü

Kıbrıs'ta medeni ve siyasi haklara genel anlamda saygı duyulmaktadır. Kıbrıs tüm temel uluslararası insan hakları enstrümanlarını imzalamıştır. Anayasa uluslararası hukukun tanıdığı temel özgürlükleri ve vatandaşlık haklarını garanti altına almaktadır. Dolayısıyla ifade, bilgi, din ve vicdan, hareket, dernek kurma ve bir araya gelme ve özel mülk edinme özgürlükleri tamamen garanti altındadır. Anayasa ve ilgili yasalar, cinsiyet, ırk, dil, din, ulusal veya sosyal köken, mülk veya sosyal statüye dayanan ayrımcılığı yasaklamaktadır. Ombudsman Bürosu nispeten etkilidir ve ombudsmana halk tarafından saygı duyulmaktadır.

İnsan hakları alanındaki bazı meseleler Kıbrıs'ın çatışma geçmişiyle ve adanın devam eden *de facto* bölünmüşlüğüyle ilgilidir. Bu spesifik konularla ilgili yıllar içinde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin kontrolü altındaki bölgelerde ikamet eden Kıbrıslı Türklerin isimleri artık seçmen listelerine kaydedilebilmektedir; bu bölgelerde yaşayan Kıbrıslı Türklerin evlenme haklarına ilişkin kısıtlamalar kaldırılmıştır; ve göçmenlerin korunmasına yönelik prosedürler iyileştirilmiştir. Ancak, Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne (UNFICYP) Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin kontrolü altındaki bölgelerdeki yaşam koşullarıyla ilgili şikayetler yapılmaya devam etmektedir.

Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletler Periyodik Evrensel Değerlendirmesi (UPR) çerçevesinde insan hakları alanındaki geçmiş performansı ile ilgili en son değerlendirme 2014 yılında onaylanmıştı. 2009'da yapılan önceki değerlendirmede en üst sırada yer alan üç öneri şöyleydi: Kadın Hakları (önerilerin yüzde 23.68'i); Uluslararası Enstrümanlar (yüzde 22.37);

¹⁰ AB Yolsuzlukla Mücadele Raporu, Komisyon'un Konsey ve Avrupa Parlamentosu için hazırladığı Rapor, 3.2.2014

¹¹ GRECO, Kıbrıs Uyum Raporu, 5 Nisan 2013

¹² Uluslararası Şeffaflık Örgütü, Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI), Aralık 2014

ve Çocuk Hakları (yüzde 19.74). Kıbrıs değerlendirme sürecinde yapılan toplam 76 önerinin yüzde 88.16'sını kabul etmiştir¹³.

Kadınlar, etnik ve diğer azınlıklar için siyasi dahiliyet

Kıbrıs'ta toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili temel yasal unsurlar mevcuttur. Kıbrıs Kadınlara Karşı her türlü Ayrımcılığın Önlenmesine ilişkin Konvansiyonu (CEDAW) imzalamıştır ve kadınların ilerleyebilmesi için elverişli bir ortam yaratma konusunda kararlıdır.

Kademeli olarak AB mevzuatına uyum sağlanması, toplumsal cinsiyet politikalarının arakasındaki temel itici güç olsa da, kadınlar siyasi yaşamda yeterince temsil edilmemektedir. Mevcut ulusal mecliste kadınların payı sadece yüzde 10'dur ve bu oran meclisin bir önceki oluşumundaki orana göre (yüzde 14) düşüş kaydetmiştir. Genel seçimlerde aday olan kadın sayısı artsa da, bu durum meclisteki kadın milletvekili sayısında önceden yaşanan artış trendini tersine çevirmektedir. Mevcut durumda hükümette sadece bir kadın bakan yer almaktadır.

Eşit ücret yasası dahil olmak üzere, kadın ve erkeğe eşit muamele hakkında bir yasa mevcut olsa da, kadınlar eşit düzeyde profesyonel vasıflara sahip oldukları erkeklere göre daha az kazanmaktadır ve kadınların işgücü piyasasına katılım oranları erkeklere oranla daha düşüktür.

Kıbrıs Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Konvansiyonu'nu onaylamıştır. Anayasaya göre tüm vatandaşlar Rum Toplumuna veya Türk Toplumuna ait olurlar. Kıbrıs vatandaşı olan her birey iki Toplumdan birinin üyesi olmayı seçmek durumundadır. 21 yaşın altındaki her birey babasının toplumuna ait olur; kadınlar evlilik yoluyla eşlerinin toplumunun üyesi olurlar. Anayasanın tanıdığı üç etnik-dini azınlık grubu bulunmaktadır: Maronitler, Ermeniler ve Latinler. Bunların her biri için mecliste oy hakkı olmayan bir sandalye ayrılmıştır.

Taciz, tehdit ve işkence yasağı

Taciz, tehdit ve işkenceye karşı Anayasal güvenceler mevcuttur ve uygulamada da bunlara saygı duyulmaktadır. Avrupa Konseyi'nin İşkence veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmaların Önlenmesi Avrupa Komitesi (CPT) Eylül 2013'te, 2008'de yapılan bir önceki ziyaretten itibaren kaydedilen ilerlemeyi değerlendirmek için periyodik bir ziyaret gerçekleştirmiştir. CPT'nin raporu ve hükümetin rapordaki önerilere olan tepkisi henüz yayınlanmamıştır. Ancak komitenin 2008 yılındaki ziyaretinin ardından 6 Aralık 2012'de yayınlanan son raporda, Kıbrıs makamlarının ortaya koyduğu çabalar dikkate alınsa da, polis teşkilatında ve hapishanelerdeki tutukluluk koşulları ve sağlık hizmetlerinin zor olmaya devam ettiğine işaret edilmektedir.¹⁴

¹³ Birleşmiş Milletler, Periyodik Evrensel Değerlendirme (UPR), Kıbrıs, 2010 ve UPR Bilgi İstatistikleri

¹⁴ Avrupa Konseyi, İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi Avrupa Komitesi (CPT)

EK 2 –SEÇİLMİŞ EKONOMİK GÖSTERGELER

* Kıbrıs 1 Ocak 2008 tarihinde Euro Bölgesine katılmıştır.

Kıbrıs

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Çıktı ve harcamalar	<i>(Reel değişim yüzdesi)</i>						
GSYİH	5.1	3.6	-1.9	1.3	0.4	-2.4	-5.4
Özel tüketim	10.3	7.9	-7.6	1.5	1.3	-1.9	-5.8
Kamu tüketimi	1.3	6.1	6.8	1.0	-0.2	-3.8	-5.0
Brüt sabit sermaye oluşumu	13.4	6.0	-9.7	-4.9	-8.7	-18.3	-21.6
Mal ve hizmet ihracatı	6.2	-0.5	-10.7	3.8	4.4	-2.5	-4.2
Mal ve hizmet ithalatı	13.4	8.5	-18.6	4.8	-0.2	-5.4	-14.1
İşgücü Piyasası	<i>(Yüzde olarak değişim)</i>						
Ekonomideki aylık brüt ortalama gelir (yıllık ortalama)	3.8	6.0	3.9	2.4	2.8	1.7	-1.6
Reel LCU maaş büyümesi ¹⁵	1.6	1.6	3.7	0.0	-0.7	-1.4	-2.0
	<i>(İşgücü yüzdesi)</i>						
İşsizlik oranı	3.5	3.3	6.0	5.5	8.9	12.7	16.0
Fiyatlar	<i>(Yüzde olarak değişim)</i>						
Tüketici fiyatları (yıllık ortalama), HICP	2.2	4.4	0.2	2.6	3.5	3.1	0.4
Tüketici fiyatları (yıl sonu), HICP	3.7	1.8	1.6	1.9	4.2	1.5	-1.3
Mali göstergeler	<i>(GSYİH yüzdesi)</i>						
Genel hükümet dengesi ¹⁶	3.5	0.9	-6.1	-5.3	-6.3	-6.4	-5.4
Genel hükümet gelirleri	44.8	43.1	40.1	40.9	39.9	39.4	40.3
Genel hükümet giderleri	41.3	42.1	46.2	46.2	46.3	45.8	45.8
Genel hükümet borcu	58.8	48.9	58.5	61.3	71.5	86.6	111.7
Para ve finans sektörleri	<i>(Yüzde olarak değişim)</i>						
Geniş para (M2, yıl sonu) ¹⁷	...	...	3.9	10.4	-3.4	-0.8	-22.8
Özel sektöre kredi (yıl sonu) ¹⁸	...	...	8.3	8.8	4.6	1.3	-5.6
	<i>(toplam kredilerin yüzdesi)</i>						
Batık kredi oranı	...	...	...	11.7	16.0	26.6	42.1
Faiz ve kur oranları	<i>(Yüzde olarak yıllık)</i>						
Euro mevduat faizi ¹⁹	...	2.00	0.25	0.25	0.25	0.00	0.00
Politika faizi	...	2.50	1.00	1.00	1.00	0.75	0.25
Euro kredi faizi	...	3.00	1.75	1.75	1.75	1.50	0.75
	<i>(Euro – ABD Doları)</i>						
Döviz kuru (yıl sonu)	0.68	0.72	0.69	0.75	0.77	0.76	0.73
Döviz kuru (yıllık ortalama)	0.73	0.68	0.72	0.75	0.72	0.78	0.75
Dış sektör	<i>(GSYİH yüzdesi)</i>						
Cari işlemler hesabı	...	-15.6	-10.7	-9.8	-3.4	-6.9	-1.9
Ticaret dengesi	...	-11.4	-5.5	-6.2	-4.3	-3.1	1.9
Mal ve hizmet ihracatı	...	45.0	40.2	41.3	42.9	42.9	43.9
Mal ve hizmet ithalatı	...	56.4	45.7	47.5	47.2	46.0	42.0
Mal dengesi	...	-32.4	-25.5	-26.8	-24.3	-21.8	-17.8
Mal ihracatı	...	6.9	5.9	6.5	7.9	8.1	9.1
Mal ithalatı	...	39.3	31.4	33.3	32.2	29.9	26.9
Doğrudan dış yatırım	...	-5.2	13.2	0.4	0.7	6.8	1.0
Dış borç stoğu	328.0	447.4	544.1	491.9	468.2	448.5	348.0
Dış kamu borcu	13.5	13.7	23.6	30.3	37.9	43.7	67.9
Özel dış borç	314.5	433.7	520.5	461.6	430.3	404.8	280.1
Memorandum kalemleri	<i>(Gösterildiği şekliyle nominal değerler)</i>						
Nüfus (yıl sonu, bin)	776	797	819	840	862	866	858
GSYİH (milyon EURO)	15,901	17,157	16,853	17,406	17,878	17,720	16,504
Kişi başına GSYİH (EURO)	20,700	21,800	20,900	21,000	21,000	20,500	19,000
DDY, net (milyon EURO)	...	-890	2,224	65	132	1,197	169
Dış borç (milyon EURO)	51,919	76,760	91,705	85,618	83,709	79,470	57,440
Dış borç / mal ve hizmet ihracatı (oran)	...	9.9	13.5	11.9	10.9	10.4	7.9
Geniş para (M2, yıl sonu GSYİH yüzdesi)**	...	236.6	250.2	267.4	251.7	251.9	208.9

¹⁵ Ortalama enflasyon oranı ortalama brüt aylık gelirlerdeki % değişimden çıkarılmıştır

¹⁶ EKF net kredi verme/net kredi alma

¹⁷ Kıbrıs’da bulunan geniş para (M2)

¹⁸ Özel sektör kredisi (Kıbrıs’da kurulmuş ama Kıbrıs’da bulunmayan şirketler hariç)

¹⁹ Faiz oranları her yıl Aralık ayı itibarıyla

EK 3 – GEÇİŞLE İLGİLİ ZORLUKLARIN DEĞERLENDİRMESİ

Piyasa Yapısı	Piyasa Kuruluşları	Temel zorluklar:
İŞLETMELER		
Tarım endüstrisi		
Orta	Orta	- Tarımsal üretimde su verimliliğinin artırılması - Katma değer için ürün çeşitlendirilmesi yatırımlarının desteklenmesi ve rekabet edebilirliğin artırılması
İmalat ve Hizmetler		
Göz ardı edilebilir düzeyde	Göz ardı edilebilir düzeyde	İş ortamı işletmeler için genel anlamda elverişlidir ancak icra konusu özellikle KOBİ’lerin büyüme potansiyelini azaltan önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir. Kıbrıs’ın bir tasfiye mevzuatına ihtiyacı vardır ve bu EAP’nin önemli bir gerekliliğidir.
Emlak		
Orta	Küçük	- Enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik dahil yenilikçi inşaat teknik ve teknolojilerinin piyasa girişinin artırılması - Modern ticari mülk arzının daha da artırılması - Emlak konusundaki bürokrasinin daha da azaltılması
Bilişim		
Küçük	Küçük	- Mevcut sabit hat kurumunun özelleştirilmesi ve kablolu segmentinde rekabetin güçlendirilmesi - Telekomünikasyon altyapısının daha da geliştirilmesi (geniş bant internet) - AB yasal çerçevesinin tam olarak uygulanmasının sağlanması
ENERJİ		
Doğal Kaynaklar		
Orta	Orta	- Düzenleme makamının işleyişi ve bağımsızlığının güçlendirilmesi - Petrol ve gaz sektöründe ithalat ve ulaşım altyapılarına şeffaf ve ayrımcı olmayan üçüncü taraf erişiminin sağlanması - Petrol ve gaz sektöründe özel ve uluslararası aktörlerin girişinin desteklenmesi
Sürdürülebilir Enerji		
Orta	Orta	- Tüm tüketiciler için maliyetleri yansıtan tarifelerin belirlenmesi - Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji projeleri için kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi - İklim değişikliğiyle ilgili kurumsal proje uygulama kapasitesinin geliştirilmesi
Elektrik		
Büyük	Orta	- Kamu teşebbüsünün şirketleşme düzeyinin artması ve hizmetlerin ayrılması - Gerek üretimde gerekse perakende enerji arzında özel sektör rekabetinin gelmesi - Düzenleyicinin işlevi ve bağımsızlığının güçlendirilmesi - Üretimin karbon yoğunluğunun azaltılması
ALTYAPI		
Su ve atık su		

Piyasa Yapısı	Piyasa Kuruluşları	Temel zorluklar:
Orta	Küçük	- Daha geniş ölçekte özel sektör katılımının sağlanması - Su kayıplarının daha da azaltılması
Kentsel Ulaşım		
Orta	Küçük	
Yollar		
Orta	Orta	- Tüm bakım sözleşmelerinde daha fazla iyileştirme ve performansa dayanan sözleşmelerin getirilmesi - Uluslararası en iyi uygulamalara uygun Kamu Özel Ortalık projelerinin geliştirilmesi
Demiryolları*		
Geçerli değil	Geçerli değil	
FİNANS KURULUŞLARI		
Bankacılık		
Orta	Orta	- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırmasının kolaylaştırılması - Yüksek düzeydeki batık kredi stoğunun azaltılması - Borçların yeniden yapılandırılması ve batık kredilerin çözülmesine dair yasal engellerin ele alınması - Kurumsal yönetim standartlarında iyileştirilmenin kolaylaştırılması
Sigorta ve diğer finansal hizmetler		
Küçük	Geçerli değil	- KOBİ'lere finansal kiralama ve faktöring gibi bankacılık dışı finansmanın genişletilmesi - Batık Kredi aktif yönetim şirketleri ve borç servis etme platformlarının desteğiyle batık kredilerin çözümünün kolaylaştırılması
Mikro, Küçük ve Orta ölçekli işletmeler		
Geçerli değil	Orta	- KOBİ'lerin finansmana erişiminin genişletilmesi - Kredi verme uygulamalarının teminata dayalı olmaktan çıkarılarak nakit akışına dayalı hale getirilmesi - Özellikle Kıbrıs'ın kuzeyindeki işletmelerin rekabet edebilirliğinin iyileştirilmesi için KOBİ'lere danışmanlık hizmetlerinin sağlanması
Özel sermaye		
Geçerli değil	Geçerli değil	
Sermaye Piyasaları**		
Orta	Küçük	- Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve sermayelerin yeniden düzenlenmesi ve bankalar arası normal piyasaların eski haline getirilmesi - Yerel özel sektörde yatırımcı güveninin desteklenmesi ve yatırımın sağlanması için etkili bir yönetim çerçevesinin getirilmesi - Elektrik gibi devlet hizmetlerinde, altyapı ve diğer sektörlerde özelleştirme programını tamamlayarak yerel piyasada yatırım yapılabilir öz sermayeye bunların da eklenmesi

* Kıbrıs'ta tren hizmeti bulunmamaktadır

** Mart 2013'te krize yanıt olarak idari kısıtlamalar ve sermaye kontrolleri empoze edilmişti. Yatırımcıların güveninin kaybedilmesine paralel olarak bunlar Kıbrıs'ı Euro-alanı sermaye piyasalarından kısmen ayırmıştır.

EKONOMİK DAHİLİYET BOŞLUĞU DERECELENDİRMELERİ

EKONOMİK DAHİLİYET		
Dahiliyet boşluğu boyutu	Dahiliyet boşluğu	Temel zorluklar
Bölgeler		
Hizmetlere Erişim	Büyük	yerel nüfusun ekonomik fırsatlarını önemli ölçüde geliştiren altyapı ve hizmetlere erişimin artırılması, özellikle iyileştirilmiş sağlık, istihdama erişim, eğitim veya girişimcilik faaliyetleri
İşgücü Piyasası	Orta	- yerel işlere erişimin ve süregelen beceriler dengesizliğinin iyileştirilmesi - özellikle kırsal alanlarda istihdamın resmileştirilmesi önlemlerinin sağlamlaştırılması
Gençlik		
İşgücü piyasasının Yapısı ve Gençler için Fırsatlar	Orta/Büyük Orta/Büyük	- Giriş engellerinin azaltılması için işgücü piyasası esnekliğinin artırılması, özellikle işe alma/ işten çıkarma esnekliği - İşverenler ve eğitimciler (orta okul ve mesleki eğitim düzeylerinde) arasında ortaklıklar yoluyla eğitimden istihdama etkili ilerleme rotalarının geliştirilmesi
Eğitimin miktarı ve kalitesi	Orta/Büyük Orta/Büyük	- Beceri uyumsuzluğunun ele alınması ve işgücü piyasasına giriş yapan gençlerin istihdam edilebilirliğinin iyileştirilmesi için eğitim müfredatının hazırlanması ve uygulanmasında daha yakın dahil olması için özel sektörün desteklenmesi, ör. Sektörel Beceri Konseyleri aracılığıyla - burslar, stajlar ve iş tabanlı öğrenim fırsatlarının getirilmesiyle işveren ve eğitim kurumları arasında ortaklıklar sağlayarak eğitimden istihdama giden yolda daha sağlam ilerleme kaydedilmesi - eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin geliştirilmesi
Toplumsal Cinsiyet		
Yasal düzenlemeler	Orta	toplumsal cinsiyet eşitliğinin, özellikle eşit mülkiyet sahipliği haklarıyla ilgili Devlet Garantileri Yasası'nın uygulamasının geliştirilmesi
Sağlık hizmetlerine erişim	Büyük	İyi kalitede sağlık hizmetleriyle ilgili daha gelişmiş farkındalık ve erişim yoluyla gebelikte anne ölümü oranlarının azaltılması önlemlerinin güçlendirilmesi

İşgücü politikası ve uygulama	Orta/Büyük Orta/Büyük	▪ istihdamda cinsiyete dayalı ayrımcılığın azaltılması ve ayrımcılık karşıtı politikaların geliştirilmesinin desteklenmesi
İstihdam ve işletme sahipliği	Orta	▪ daha fazla kadın öğrenci çekmek amacıyla orta öğretim ve lise öğrenimi düzeylerinde kariyer yönlendirmelerinin güçlendirilmesi ▪ istihdam standartlarında eşit fırsatlar benimsenmesi için özel sektörün teşvik edilmesi ▪ daha fazla kadının işgücü piyasasına çekilmesi amacıyla çocuk bakımına erişim geliştirilmesi
Finansmana erişim	Küçük	▪ finansal ve özellikle finansal olmayan ürünlerin geliştirilmesinde Finansal Aracıların desteklenmesi (ör. işletme becerileri ve mali okur yazarlık eğitimi), özellikle KOBİ segmentinde kadın girişimcilere yönelik. ▪ Kadınların yönettiği işletmelerin teminat gerekliliklerinin gözden geçirilmesi için Finansal Aracıların teşvik edilmesi, ör. Başvuru sahiplerinin maaşlarının teminat olarak kabul edilmesi (arsa veya mülk yerine)

EK 4 – YASAL GEÇİŞ

Giriş

Bu ek, Bankanın Kıbrıs'taki önümüzdeki dönemin yatırım stratejisiyle ilgili belirlenmiş hukuki alanlarla ilgili eleştirel bir analiz sunmaktadır. Bu analiz, EBRD Yasal Geçiş Programının yaptığı ticari yasaların değerlendirmesine dayanmaktadır.²⁰ Referans kolaylığı açısından, analiz bu ülke stratejisinde iç ana stratejik yönelim doğrultusunda sunulmaktadır.

1. Finans sektörünün güçlendirilmesi

Menkul kıymetler mevzuatı

Kıbrıs'ta menkul kıymetlerin çıkarılması ve ticaretini düzenleyen ana çerçevede özellikle, diğerlerinin yanında, Halka Arz ve Menkul Değerlerin Çıkarılmasına İlişkin 2005 tarihli Yasa, 2007 - 2012 tarihli Yatırım Hizmetleri ve Faaliyet ve Düzenlenmiş Piyasalar Yasası, 2007 ve 2009 Şeffaflık Gereklilikleri Yasaları (Düzenlenmiş bir Piyasada Ticarete Yönelik Menkul Kıymetler) ve 2010 tarihli İpotekli Tahviller Yasası yer almaktadır.

Bir AB üyesi olarak, Kıbrıs'ta sermaye piyasalarına ilişkin yasaların gelişmişlik düzeyi nispeten yüksektir. Banka tarafından yakın zamanda yapılan değerlendirmenin ön sonuçları, yerel mevzuatın gerek öz sermaye ve borç ihracatı, ilgili beyanlar, borsada kote olma gereklilikleri ve içerden bilgilendirme karşılığı güvenceler içeren kapsamlı bir düzenlemenin var olduğuna işaret etmektedir. Ön sonuçlar, aynı zamanda AB Emeklilik Fonları Direktifine uygun olarak 2006'da güncellenen çok katmanlı bir emeklilik çerçevesi oluşturan yasaların da mevcut olduğunu göstermektedir. Halka açık şirketlerde, Uluslararası Mali Raporlandırma Standartlarına (IFRS) uyum mecburidir.

Yukarıda belirtilen alanlarda sağlam bir yasal çerçeve mevcut olmasına rağmen, Kıbrıs'taki mevcut ekonomik krizin bankacılık sektöründeki zayıf kurumsal yönetim standartları ve denetimle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Son zamanlarda hükümet politikaları yakın zamanda krize cevaben şekillenmektedir ve özellikle kamu maliyesi yönetimine ilişkin yasal çerçevenin güçlendirilmesi ve başarısız olan bankaların yeniden yapılandırmasının yasal boyutlarının ele alınmasına yönelik olmuştur. Bunun yanı sıra, yeni sermaye kontrolleri yurt dışına aktarılabilir fon miktarını sınırlandırmaktadır.

EBRD'nin yaptığı değerlendirmenin ön sonuçları Kıbrıs'ın ödeme gücü senaryolarında tahvil sahiplerinin haklarını koruyacak daha açık kurallardan yararlanabileceğini göstermektedir. Buna ek olarak, Halka Arz ve Menkul Değerlerin Çıkarılmasına İlişkin 2005 tarihli Yasa ile getirilen vasıflı yatırımcıların tescil edilmesi prosedürü de geliştirilebilir.

2. Yetkili Makamların özelleştirme programının desteklenmesi

Telekomünikasyon

Kıbrıs'taki elektronik haberleşme düzenlemesinin temel yasal zemini değiştirilmiş şekliyle 18 Mayıs 2012'de yayınlanan Elektronik Haberleşme Yasası'dır (51(I)/2012 sayılı yasa). Bu yasa, Avrupa Birliği'nin (AB) 2009 tarihli elektronik haberleşme çerçevesini iç hukuka aktarmıştır. Sektörle ilgili politikaları belirleyen İletişim ve Bayındırlık Bakanlığı'dır ve

²⁰ Bakınız www.ebrd.com/law

düzenleme makamı da Elektronik Haberleşme ve Posta Hizmetleri Düzenleme Komisyonu Ofisi'dir (OCECPR).

Kıbrıs tamamen liberalleştirilmiş elektronik haberleşme piyasalarına sahip bir AB üye devletidir. Bir üye devlet olarak AB'nin bu alandaki Avrupa İçin Dijital Ajandasının (DAE) gerektirdiği uygulama önlemlerini yerine getirmiştir. Kıbrıs bu anlamdaki yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojisini (Bilişim) desteklemek, Kıbrıs'ı bilgiye dayalı bir ekonomi haline getirmek için "Kıbrıs için Dijital Strateji" adı altında Şubat 2012'de onaylanan kapsamlı bir plan (2012-2020) benimsemiştir.

Gerek mobil gerekse sabit hat piyasaları 2003'te resmen liberalleştirilmiş olsa da anlamlı rekabet 2006'da, OCECPR'ın ilgili pazar analizini tamamlamasının ardından Kıbrıs Telekomünikasyon Kurumu'nu (Cyta) düzenleme konusunda önlemler almaya mecbur etmesiyle yerleşmeye başlamıştır. OCECPR birbirini izleyen pazar araştırmaları yaptıkça tamamen rekabetçi olmayan piyasa için bu tip önlemler alınmaya devam edilmiştir.

Cyta'nın ana rakipleri (a) Güney Afrika merkezli MTN, (b) yakın zamanda üçüncü mobil şebeke ruhsatını almış olan bir sabit hat operatörü ve mobil sanal şebeke operatörü (MVNO) olan Primetel; ve (c) yakın zamanda yerel bir niş MVNO'yu satın alan kablolu TV operatörü Cablenet'tir. Dördüncü nesil mobil ruhsatları hali hazırda verilmiştir ve hizmetin 2015'te başlaması beklenmektedir.

Gereken tüm rekabetçi güvenceler resmi olarak mevcut olmasına ve başka operatörlerin piyasaya girmiş olmasına rağmen Cyta gerek sabit hat gerekse mobil pazarlarında hala oldukça büyük bir pazar payına sahiptir. Azalmakta olsa da Cyta'nın sabit hat pazar payı AB'deki bu hizmetin ilk sağlayıcısı olan kurumlar arasında en yüksektir ve mobil pazarındaki payı da en yüksek oranlar arasındadır. Rakip operatörlerin bildirdiği temel konulardan bir tanesi daha iyi rekabeti yavaşlatan bir unsurun kendilerinin Cyta'nın kablo hatlarına uygun maliyetlerle kolay ve zamanında erişim sağlayamamış olmalarıdır.

Cyta için bir özelleştirme planı Bakanlar Kurulu tarafından Aralık 2013'te onaylanmıştı. Özelleştirme prosedürünün yasal çerçevesi Mart 2014'te geçmiştir ve özelleştirmenin 2015 sonuna kadar tamamlanması planlanmaktadır.

Elektronik haberleşme esasen Kıbrıs ekonomisi için önemli bir katkı olsa da, ekonominin tüm sektörlerinde, özellikle de küçük ve orta ölçekli işletmeler pazarında, bir büyüme ve gelişme motoru olarak, yeni nesil teknolojilerin getirilmesi amacıyla gerekli yatırımları çekmek için bir araç olarak sürekli gelişen AB çerçevesinin devamlı olarak ve etkili bir şekilde uygulanmasını önemli bir araç olarak kullanmak sektörün görevidir. EBRD'nin mevcut durumda elektronik haberleşme sektöründe doğrudan herhangi bir yatırımı bulunmasa da, sektörün özel yatırımcılar için cazibesinin artırılmasının bir yolu olarak şeffaf, yatırım dostu ve tamamen AB uyumlu yasal rejimi sürdürdüğünü görmek konusunda isteklidir ve sektördeki makamlara teknik yardım sağlamaya hazırdır.

Sektörde kısa ve orta vadede gerçekleşmesi öngörülen gelişme Cyta'nın özelleştirilmesidir. Öte yandan, yasal düzenleme alanında dikkatler muhtemelen AB çerçevesinin uygulanmasına devam edilmesine ve Kıbrıs Dijital Stratejisinin uygulanmasıyla DAE'nin başarılı olması için OCECPR'ın sektör ortamını en iyi kolaylaştırma çabalarına odaklanacaktır.

AB'deki çoğu emsalinin yaşadığı gibi, Kıbrıs'ın ileride yaşayacağı zorluk sürekli gelişen AB çerçevesine uyum sağlamak ve DAE'nin bir parçası olarak bu çerçeveyi etkili uyguladığından emin olmaktır. Bu bağlamda özellikle önemli olan Kıbrıs'ın geniş bant girişimleriyle ilgili düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve gerek yeni yatırımların gelmesine gerekse planlanan yatırımların hızlandırılmasına elverişli ortamın yaratılmasıdır. Uygun koşullar altında kablo hatlarına zamanında erişimin etkili olarak hayata geçirilmesi, geçiş hakkı hükümlerinin etkili uygulaması ve Cyta'nın özelleştirilmesinin ardından önemli piyasa gücüne sahip operatörlerin etkili olarak düzenlenmeye devam etmesinin sağlanması DAE hedeflerine ulaşılmasına büyük katkıda bulunacaktır.

3. Kurumsal yeniden yapılandırma desteği

Tasfiye mevzuatı

Ödeme gücünün kaybedilmesi ve yeniden yapılandırma esasen Şirketler yasası altında düzenlenmektedir (Fasıl 113). Şirketler yasası büyük oranda 1948 tarihli İngiltere ve Galler'in Şirketler Yasasından esinlenmektedir. AB mevzuatıyla uyumlu hale gelmesi için geniş çaplı bir tadilat yapılmış olsa da, kayyumluk ve tasfiyeyle ilgili konular dahil büyük kısımlar 1960'da Birleşik Karalık'tan bağımsız hale gelmeden öncesindeki şekliyle kalmıştır. Ödeme gücü davalarda herhangi bir yerel içtihat olmaması halinde Kıbrıs'taki mahkemeler İngiliz hukukuna ait içtihatları kullanmaktadır ve bunların sayısı çok olduğundan Kıbrıs tasfiye yasası çoğu Britanyalı hukukçu için rahat bir alandır.

Ödeme gücü bir şirketin doğmuş olan borçlarını geri ödeme becerisini yitirmesidir. Tasfiye doğan borçları olan bir şirketin kapatılma prosedürü olarak tanımlanmaktadır ve tasfiye memuru borçları şirketin varlıklarıyla karşılamaya çalışır.

Güçlü bir İngiliz yasaları kökeni olmasına rağmen, Kıbrıs'ın tasfiyeyle ilgili Birleşik Krallık Şirketlerin İradi Düzenlenmesi (CVA) ve Kayyumluk prosedürleri gibi herhangi bir modern yeniden düzenleme uygulaması yoktur. Ancak, Kıbrıs kredi kuruluşu eylemleri üzerinde bir moratoryumun faydaları mevcut olmasa da, yeniden yapılandırmalarda esnek bir araç olabilecek 'düzenleme planını' kabul etmektedir. Bunun yanı sıra, kayyumluk alacağı teminat altına alınmış alacaklılar için işletmenin satılması amacıyla kullanılabilir ancak bu bireysel bir çözümdür ve tüm alacaklıların yararı için kolektif bir tasfiye işlemi değildir.

Tasfiye hukukçuları, mevcut durumda Kıbrıs tasfiye yasasında yürürlükte olmayan ancak İngiltere ve Galler yasasında yer alan etkili yeniden yapılandırma araçlarının benimsenmesi yoluyla reformlar yapılmasını talep etmektedir. Kıbrıs'ta tasfiye ve yeniden yapılandırma çerçevesi CVA ve Kayyumluk prosedürlerinin uygulanmasının sağlayacağı faydalar olacaktır.

CVA'nın amacı şirket için bir kurtarma planı veya basitçe ifade etmek gerekirse şirketin varlıklarının alacaklılara dağıtılmasını kolaylaştıracak bir plan hedeflemektedir.²¹ CVA, görüş ayrılığına düşen alacaklıların şirket tarafından yapılan önerilerle bağlanmasını sağlamayı ve böylelikle tüm alacaklılarla bir ayarlama yapılmasını amaçlamaktadır. Önerilerin onaylanması için hissedarların yarıdan fazla çoğunluğunun ve alacaklıların alacak değerinin dörtte üçünden fazlasının CVA lehinde olmaları gerekmektedir. CVAlar amacına ulaşmaları açısından elzem olan moratoryumlardan istifade ederler. Moratoryum sırasında, mahkemenin onayı olmaksızın şirket aleyhinde veya mallarıyla ilgili güvenlik yaptırım uygulanamaz ve işlemler başlatılamaz veya devam ettirilemez. İngiliz Kayyumluk yasası

²¹ Clifford Chance, *A Guide to European Restructuring and Insolvency Procedures*, s. 25-26.

finansal zorluk yaşıyan şirketlerin kurtarılmasına ve sürekliliği olan bir işletme olarak devam etmelerine (veya en azından işlerinin) olanak sağlayan bir yapı sunmaktadır.

İcra / yargı kapasitesi

Kıbrıs Anayasası katı bir kuvvetler ayrılığı gerektirmektedir ve adalet sistemi genel olarak İngiliz içtihat hukukundan ağır olarak etkilenmiştir.

Kıbrıs'ta Yargı genel olarak bağımsız ve tarafsızdır ve hükümet makamlarının yargının bağımsızlığına saygılı olduğuna inanılmaktadır. Yerel mahkeme kararlarının uygulanmasına ilişkin yapısal sorunlar yoktur. Kıbrıs'ta yargıyla ilgili temel endişeler yargı muamelelerinin ağır bir tempoda ilerlemesi ve bundan kaynaklanan yığılmalardır. Bunlar EAP kapsamında yakın zamanda dikkat edilmesi gereken sorunlar olarak belirlenmiştir. Makamlar buna cevaben mahkemedeki yığılmalar ve mahkeme süreçlerinin süresiyle ilgili daha detaylı istatistikler sağlamak ve Yüksek Mahkemenin dosya yükünü hafifletmek amacıyla bir İdare mahkemesi kurmak üzere bir yasa geçirmek için girişim yapmıştır.

Kıbrıs yargı sistemindeki reformlar devam etmektedir ve şunları içermesi muhtemeldir: e-adalet sisteminin getirilmesi; küçük talep prosedürlerinin desteklenmesi; bir İdare Mahkemesinin kurulması; ve yargının çıktılarının değerlendirilmesi için yeni bir sistem. Yargının işleyişini geliştirecek bir diğer önlem ise tüm mahkeme kararları için kapsamlı bir veri tabanının oluşturulmasıdır; mevcut durumda en son verilen kararların sadece bir kısmı Yüksek Mahkemenin internet sayfasında yayınlanmaktadır. Buna ek olarak, önümüzdeki dönemde etkili bir icra yasasının geçirilmesi gibi ticaret yasası reformlarının da uygun yargı eğitimleriyle birlikte yürütülmesi gerekecektir.